

DZIENNIK URZĘDOWY

WOJEWÓDZTWA LUBUSKIEGO

Gorzów Wielkopolski, dnia czwartek, 21 listopada 2024 r.

Poz. 2713

UCHWAŁA NR V/19/2024 RADY GMINY BRZEŹNICA

z dnia 30 września 2024 r.

w sprawie przyjęcia Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Brzeźnica na lata 2024 – 2027.

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt. 8 i 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t.j. Dz. U. z 2024 r., poz. 609 z późn. zm.) oraz art. 87 ust. 3 i 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2024 r., poz. 1292) po uzyskaniu pozytywnej opinii Lubuskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków uchwala się, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się „Program Opieki nad Zabytkami Gminy Brzeźnica na lata 2024 – 2027”, stanowiący załącznik do uchwały.

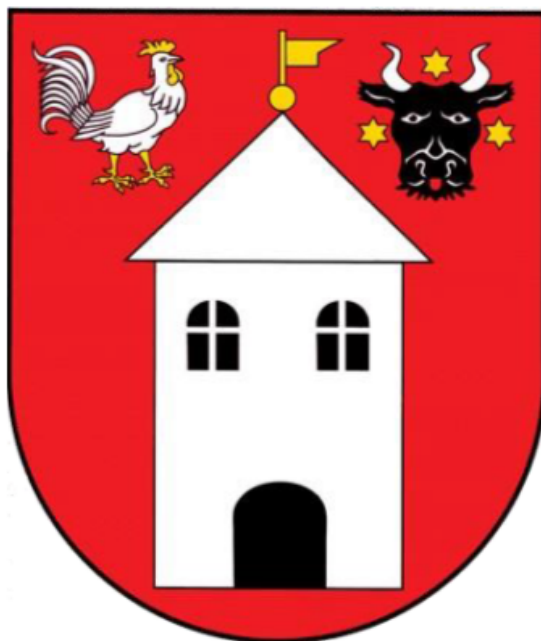
§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Wójtowi Gminy Brzeźnica.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia jej ogłoszenia w Dzienniku Urzędowym Województwa Lubuskiego.

Przewodnicząca Rady Gminy Brzeźnica
Gabriela Henryka Podgórna

*Załącznik do Uchwały Nr V/19/2024
Rady Gminy Brzeźnica
z dnia 30 września 2024 r.*

**PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI
GMINY BRZEŹNICA
NA LATA 2024-2027**

Brzeźnica 2024

Spis treści

1. Wstęp	4
2. Cel opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami	4
3. Podstawa prawna opracowania programu opieki nad zabytkami – zadania i kompetencje organu gminy w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami	5
4. Uwarunkowania prawne ochrony zabytków i opieki nad zabytkami w Polsce.	5
5. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami	8
5.1. Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004-2013 wraz z uzupełnieniem na lata 2021-2030	8
5.2. Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do 2020 r. (z perspektywą do 2030 r.)	9
5.3. Strategia rozwoju kapitału społecznego 2020	9
5.4. Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami	9
6. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z opracowaniami wykonanymi na poziomie województwa, powiatu i gminy	10
6.1. Strategia rozwoju województwa lubuskiego	10
6.2. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa lubuskiego	11
6.3. Program opieki nad zabytkami województwa lubuskiego	12
6.4. Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Żagańskiego na lata 2022-2025	13
6.5. Strategia Rozwoju gminy Brzeźnica na lata 2014-2024	13
6.6. Miejskowy plan zagospodarowania przestrzennego w rejonie lokalizacji zbiornika retencyjnego rzeki Brzeźnica i terenów sąsiednich wsi Brzeźnica	13
6.7. Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Brzeźnica zostało przyjęte uchwałą Rady Gminy nr VI/33/2015 z dnia 15 maja 2015 r.	13
7. Położenie i krótka charakterystyka gminy	14
8. Zasoby dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy	18
8.1. Zabytki archeologiczne oraz nieruchomości wpisane do rejestru zabytków	18
8.2. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków	20
8.3. Wykaz zabytków nieruchomych znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków	21
8.4. Zabytki archeologiczne	33
8.5. Stan zachowania zabytków archeologicznych oraz istotne zagrożenia dla zabytków archeologicznych	54
9. Charakterystyka i ocena stanu zachowania obiektów wpisanych do rejestru zabytków	54
10. Dziedzictwo niematerialne	55
11. Obszary największego zagrożenia dla zabytków w gminie	56
12. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń.	56
13. Kierunki działań dla realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami.	57
13.1. Gminna ewidencja zabytków	57
13.2. Edukacja i promocja w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego	58

13.3. Działania w zakresie poprawy stanu zachowania dziedzictwa kulturowego	58
13.4. Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami	58
14. Instrumentarium realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami.	58
15. Monitoring działania gminnego programu opieki nad zabytkami.....	59
16. Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami.....	60

1. Wstęp

Zabytki są materialnym śladem przeszłości, jak również cennym elementem kultury wpływającym na kształtowanie przyjaznego otoczenia człowieka. Stanowią one wartościowe źródło informacji o stylu życia naszych przodków dla obecnego, jak i przyszłych pokoleń. Krajobraz kulturowy obejmuje elementy przyrodnicze oraz wytwory i osiągnięcia cywilizacyjne człowieka. Są to pojedyncze obiekty, zespoły budowli, dzieła sztuki, elementy zagospodarowania przestrzeni, krajobraz miejski i wiejski, obszary kształtujące świadomość i tożsamość regionalną mieszkańców. W działalności samorządów lokalnych oraz polityce państwa ważne jest zapewnienie zrównoważonego rozwoju i ładu przestrzennego oraz powiązanie ochrony zabytków z ochroną środowiska naturalnego. Sprawny i skuteczny system ochrony i opieki nad zabytkami powinien odbywać się przy udziale samorządów, właścicieli i użytkowników zabytków oraz mieszkańców i wspólnot lokalnych. Przedmiotem programu jest gmina Brzeźnica, jako region administracyjny oraz miejsce lokalizacji objętych programem zabytków, dziedzictwa kulturowego oraz krajobrazu kulturowego. Celem programu opieki nad zabytkami jest określenie kierunków działań oraz zadań, jakie należy podjąć w celu zachowania dziedzictwa kulturowego, stanowiącego dorobek minionych pokoleń, możliwych do rozpoczęcia lub osiągnięcia w perspektywie czasowej 4 lat. Utrzymane w dobrym stanie oraz odpowiednio zagospodarowane i udostępnione zabytki podnoszą atrakcyjność regionu, ukazując jego walory oraz w znaczący sposób wpływają na rozwój funkcji turystycznej i rekreacyjnej gminy.

2. Cel opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami

Nadrzędnym celem *Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Brzeźnica na lata 2024-2027* jest ukierunkowanie działań samorządu gminnego na poprawę stanu zachowania i utrzymania zasobów dziedzictwa kulturowego gminy. Szczegółowe cele wynikają z ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (art. 87 ust. 2) Cele te określone zostały następująco:

- włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju,
- uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej,
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania,
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego,
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami,
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystywaniem tych zabytków,
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

3. Podstawa prawna opracowania programu opieki nad zabytkami – zadania i kompetencje organu gminy w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (tj. Dz. U. z 2024 r., poz. 609). Zgodnie z art. 7 ust. 1 pkt 9 ustawy, do zadań własnych gminy należy zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty, w tym m.in. sprawy kultury, a więc bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2022 r., poz. 840 z późn. zmianami), która nakłada na gminę następujące obowiązki i uprawnienia:

- a) prawo utworzenia przez radę gminy (po uprzednim zasięgnięciu opinii konserwatora zabytków) parku kulturowego w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej (art. 16),
- b) obowiązek uwzględniania w strategii rozwoju gminy, studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego ochrony zabytków i opieki nad zabytkami (art. 18 i 19),
- c) obowiązek uzgadniania projektów i zmian planów zagospodarowania przestrzennego z wojewódzkim konserwatorem zabytków (art. 20),
- d) obowiązek prowadzenia gminnej ewidencji zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków z terenu gminy, objętych wojewódzką ewidencją zabytków (art. 22, ust. 4),
- e) przyjmowanie zawiadomień o znalezieniu w trakcie prowadzenia robót budowlanych lub ziemnych przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem oraz powiadomienie o tym fakcie wojewódzkiego konserwatora zabytków (art. 32, ust. 1, pkt 3, ust. 2),
- f) przyjmowanie zawiadomień o przypadkowym znalezieniu przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem archeologicznym i powiadomienie o tym fakcie wojewódzkiego konserwatora zabytków (art. 33, ust. 1 i 2),
- g) sprawowanie opieki nad zabytkami, w tym finansowanie prac konserwatorskich i budowlanych przy zabytku, do którego gmina posiada tytuł prawny (art. 71, ust. 1 i 2)
- h) prawo udzielania przez organ gminy, na zasadach określonych w podjętych uchwałach, dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (art. 81),
- i) obowiązek sporządzenia przez wójta gminy na okres 4 lat gminnego programu opieki nad zabytkami (art. 87, ust. 1),
- j) obowiązek sporządzenia i przedstawienia radzie gminy sprawozdania z realizacji programu (art. 87, ust. 5)

4. Uwarunkowania prawne ochrony zabytków i opieki nad zabytkami w Polsce.

Uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami zawarte zostały w szeregu dokumentach:

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483 z późn. zmianami)
Ustawa zasadnicza stanowi fundament systemu ochrony dziedzictwa kulturowego w Polsce.

Zgodnie z art. 5, art. 6 ust. 1 Rzeczpospolita Polska strzeże dziedzictwa narodowego, zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju oraz stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będących źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju. Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa art. 86 ustawy.

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2022 r., poz. 840 z późn. zmianami.)

Ustawa stanowi podstawę prawną ochrony dziedzictwa kulturowego w kraju, określa politykę zarządzania zabytkami, wyznacza główne zadania państwa i właścicieli obiektów zabytkowych. Szczegółowe zapisy określają przedmiot, zakres i formy ochrony i opieki nad zabytkami, zasady finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach, formy ochrony zabytków. Ochrona zabytków (art. 4) polega w szczególności na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu m.in.:

- zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków, ich zagospodarowanie i utrzymanie,
- zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków,
- udaremnienie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków,
- przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi za granicę. W art. 5 zdefiniowane zostało pojęcie opieki nad zabytkami, która sprawowana jest przez właściciela lub posiadacza zabytku. Polega ona w szczególności na zapewnieniu warunków:
- naukowego badania i dokumentowania zabytku,
- zabezpieczenia i utrzymania zabytku wraz z jego otoczeniem w jak najlepszym stanie,
- korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości,
- prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku,
- popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Ze względu na bardzo zróżnicowany charakter obiektów, które mogą być zabytkami, w art. 6 przedstawiono przykładowe wyliczenie z podziałem na zabytki nieruchome, ruchome i archeologiczne. Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

- 1) zabytki nieruchome będące, w szczególności: krajobrazami kulturowymi, układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi, dziełami architektury i budownictwa, dziełami budownictwa obronnego, obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi, cmentarzami, parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni, miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
- 2) zabytki ruchome będące, w szczególności: dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej, kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje, numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami, wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego, materiałami bibliotecznymi, instrumentami muzycznymi, wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi, przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
- 3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności: pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa, cmentarzyskami, kurhanami, reliktnymi działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej. Ochronie mogą podlegać również nazwy

geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

Ustawa wyróżnia (w art. 7) następujące formy ochrony:

- 1) wpis do rejestru zabytków,
- 2) uznanie za pomnik historii,
- 3) utworzenie parku kulturowego,
- 4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2024 r., poz. 609).

Zgodnie z art. 7 ust. 1 pkt 9 ustawy, do zadań własnych gminy należy zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty, w tym m.in. sprawy kultury, a więc bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (tj. Dz. U. z 2024 r. poz. 54)

Ustawa określa, że przy sporządzaniu prognozy oddziaływania na środowisko należy dokonać analizy i oceny oddziaływania m.in. na obiekty zabytkowe. W przypadku odstąpienia od przeprowadzenia postępowania w sprawie oceny oddziaływania na środowisko, ustawa nakłada obowiązek sprawdzenia, czy decyzja o odstąpieniu uwzględnia obszary mające znaczenie dla dziedzictwa kulturowego.

Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (tj. Dz. U. z 2023 r., poz. 977).

Zapisy ustawy określają, iż podczas sporządzania studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, decyzji o warunkach zabudowy oraz ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego należy uwzględnić obszary i zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej. Ustawa nakłada na samorządy obowiązek zawiadomienia konserwatora zabytków o przystąpieniu do sporządzania studium i planów zagospodarowania przestrzennego, uwzględnienia wniosków konserwatorskich oraz uzgodnienia dokumentów.

Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (tj. Dz. U. z 2023 r., poz. 1336 ze zm.)

Zgodnie z art. 83 ust. 2 ustawy, zezwolenie na usunięcie drzew i krzewów z terenu nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków wydaje wojewódzki konserwator zabytków.

Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (tj. Dz. U. z 2023 r. poz. 344 z późn. zmianami)

Ustawa określa (w art. 13), iż pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków wymaga sprzedaż, zamiana, darowizna lub oddanie w użytkowanie wieczyste nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków, stanowiącej własność jednostki samorządu terytorialnego i Skarbu Państwa (za wyjątkiem nieruchomości będących we władaniu Agencji Nieruchomości Rolnych). Zgodnie z art. 29, jeżeli przedmiotem umowy o oddanie nieruchomości gruntowej w użytkowanie wieczyste jest nieruchomość wpisana do rejestru zabytków, przy określaniu sposobu korzystania z niej, można nałożyć na nabywcę obowiązek odbudowy lub remontu położonych na niej obiektów zabytkowych. Przy sprzedaży nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków, ustaloną cenę obniża się o 50 % (art. 68). Właściwy organ, może za zgodą odpowiednio wojewody, rady lub sejmiku, podwyższyć lub obniżyć tę bonifikatę.

Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane (tj. Dz. U. Nr z 2024 r., poz. 725)

Art. 5 ust. 1, pkt 7 oraz ust. 2. Obiekt budowlany należy użytkować w sposób zgodny z jego przeznaczeniem i wymaganiami ochrony środowiska oraz utrzymywać w należytym stanie technicznym i estetycznym, nie dopuszczając do nadmiernego pogorszenia jego właściwości użytkowych i sprawności technicznej, w szczególności w zakresie związanym z wymaganiami ochrony obiektów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów objętych ochroną konserwatorską. Art. 30 ust. 2. Do zgłoszenia robót budowlanych należy dołączyć, w zależności od potrzeb, pozwolenia, uzgodnienia i opinie wymagane odrębnymi przepisami, np. wojewódzkiego konserwatora zabytków. Art. 30 ust. 7. Właściwy organ może nałożyć, w drodze decyzji, obowiązek uzyskania pozwolenia na wykonanie określonego obiektu lub robót budowlanych objętych obowiązkiem zgłoszenia, jeżeli ich realizacja może naruszać ustalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego lub spowodować m.in. pogorszenie stanu środowiska lub stanu zachowania zabytków. Art. 39 ustawy określa, iż: - prowadzenie robót budowlanych przy obiekcie lub na obszarze wpisanym do rejestru zabytków wymaga, przed wydaniem decyzji o pozwoleniu na budowę, uzyskania pozwolenia konserwatora zabytków,

- pozwolenie na rozbiórkę obiektu budowlanego wpisanego do rejestru zabytków może być wydane po uzyskaniu decyzji Generalnego Konserwatora Zabytków o skreśleniu tego obiektu z rejestru zabytków,
- w stosunku do obiektów budowlanych oraz obszarów nie wpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu wydaje właściwy organ w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

5. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

5.1. Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004-2013 wraz z uzupełnieniem na lata 2021-2030

(przyjęta przez Radę Ministrów w dniu 19.11.2020 r.) Głównym celem strategicznym jest działanie na rzecz zrównoważonego rozwoju kulturowego regionów w Polsce poprzez m.in. zachowanie dziedzictwa kulturowego i aktywną ochronę zabytków. Wśród kierunków działań wymieniono kompleksową rewaloryzację obiektów zabytkowych, ich adaptację na cele kulturalne, turystyczne, edukacyjne, społeczne, zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości, promocję potencjału kulturowego regionów. Instrumentem realizacji strategii jest Narodowy Program Kultury „Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego”. Wśród najważniejszych celów strategicznych państwa w sferze ochrony zabytków wymieniono:

- przygotowanie skutecznego systemu prawnego-finansowego wspierania ochrony i opieki nad zabytkami,
- podjęcie prac nad kompleksowym systemem edukacji na rzecz dziedzictwa,
- poszukiwanie instrumentów wzmacniających efekty działalności służb konserwatorskich,
- intensyfikacja ochrony i upowszechniania dziedzictwa kulturowego, w tym szczególnie kompleksowa poprawa stanu zachowania zabytków nieruchomych.

5.2.Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do 2020 r. (z perspektywą do 2030 r.)

Celem głównym SOR jest tworzenie warunków dla wzrostu dochodów mieszkańców Rzeczypospolitej Polskiej przy jednoczesnym wzroście spójności w wymiarze społecznym, ekonomicznym, środowiskowym i terytorialnym. Jednym z kluczowych czynników wpływających na realizację tego celu jest zapewnienie skutecznie działającego państwa i instytucji służących wzrostowi oraz włączeniu społecznemu i gospodarczemu, m.in. dzięki cyfrowemu rozwojowi kraju. Podstawowe założenia transformacji cyfrowej państwa zostały wyrażone w ramach celu szczegółowego III SOR Skuteczne państwo i instytucje służące wzrostowi oraz włączeniu społecznemu i gospodarczemu, w zakresie obszaru „E-państwo” (kierunek interwencji: Budowa i rozwój e-administracji – orientacja administracji państwa na usługi cyfrowe), jak również w jednym z obszarów wspomagających proces rozwoju kraju – „Cyfryzacji”.

5.3. Strategia rozwoju kapitału społecznego 2020

(przyjęta przez Radę Ministrów w dniu 27.10.2020 r.) Głównym celem *Strategii rozwoju kapitału społecznego* jest wzmocnienie udziału kapitału społecznego w rozwoju społeczno-gospodarczym kraju. Głównemu celowi przyporządkowano cztery cele szczegółowe, wśród których czwarty, „Rozwój i efektywne wykorzystanie potencjału kulturowego i kreatywnego”, priorytet 4.1. „Wzmocnienie roli kultury w budowaniu spójności społecznej” odnieść można do ochrony dziedzictwa kulturowego. Wśród kierunków działań wymienia się:

- tworzenie warunków wzmocniania tożsamości i uczestnictwa w kulturze na poziomie lokalnym, regionalnym i krajowym,
- ochronę dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego oraz krajobrazu,
- digitalizację, cyfrową rekonstrukcję i udostępnianie dóbr kultury.

W *Strategii* podnosi się również kwestię aktywnego udziału społeczeństwa w ochronie zabytków i opiece nad nimi.

5.4. Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2023-2026 przyjęty został Uchwałą Rady Ministrów Nr 242/2023 z dnia 08.12.2023 r. W *Krajowym programie* dokonano diagnozy stanu ochrony zabytków w Polsce w trzech podstawowych płaszczyznach:

- organizacji i zadań organów ochrony zabytków w Polsce,
 - stanu zachowania zabytków, w tym roli i znaczenia form ochrony zabytków oraz systemów informacji o zabytkach,
 - komunikacji, porozumienia i współpracy w obszarze ochrony zabytków. W przyjętym dokumencie określony został cel główny, jakim jest wzmocnienie roli dziedzictwa kulturowego i ochrony zabytków w rozwoju potencjału kulturowego i kreatywnego Polaków. Celowi głównemu przyporządkowano cele szczegółowe i kierunki działania.
1. Wsparcie rozwiązań systemowych na rzecz ochrony zabytków w Polsce. Cel ten będzie realizowany poprzez:
- porządkowanie rejestru zabytków nieruchomych,
 - przygotowanie ratyfikacji *Konwencji UNESCO ds. ochrony dziedzictwa podwodnego*,
 - wypracowanie jednolitych standardów działania konserwatorskiego w odniesieniu do wybranych typów i kategorii zabytków nieruchomych, - wzmocnienie instrumentów ochrony krajobrazu kulturowego,
 - opracowanie diagnozy prawnej ochrony zabytków ruchomych,

- opracowanie kompleksowego raportu o stanie zachowania zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków,
 - realizacja badań w ramach AZP na obszarach szczególnie istotnych ze względu na zagrożenia dla dziedzictwa archeologicznego.
2. Wzmocnienie synergii działania organów ochrony zabytków. Cel ten będzie realizowany poprzez:
- zwiększenie efektywności zarządzania i ochrony zabytków poprzez wdrażanie infrastruktury informacji przestrzennej o zabytkach,
 - wypracowanie standardów pozwalających na lepszy przepływ informacji pomiędzy organami ochrony zabytków a społecznościami żyjącymi w otoczeniu zabytków objętych ochroną,
 - podniesienie jakości procesów decyzyjnych w organach ochrony zabytków, - merytoryczne wsparcie samorządu terytorialnego w ochronie zabytków.
3. Tworzenie warunków do aktywnego uczestnictwa w kulturze, edukacji na rzecz dziedzictwa kulturowego oraz jego promocji i reinterpretacji. Cel ten realizowany będzie poprzez:
- przygotowanie ratyfikacji *Konwencji ramowej Rady Europy w sprawie znaczenia dziedzictwa kulturowego dla społeczeństwa, Faro 2005*,
 - budowanie świadomości społecznej dotyczącej funkcji dziedzictwa kulturowego jako podstawy kształtowania tożsamości narodowej i społeczności lokalnych,
 - promocja zasobu dziedzictwa za pośrednictwem Internetu,
 - zwiększenie i ułatwienie dostępu do zasobu dziedzictwa

6. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z opracowaniami wykonanymi na poziomie województwa, powiatu i gminy.

6.1. Strategia rozwoju województwa lubuskiego

Przyjęta przez Sejmik Województwa Lubuskiego Uchwałą Nr XXVIII/397/21 z dnia 15 lutego 2021 r. zaktualizowana *Strategia rozwoju województwa lubuskiego 2030* określa główne cele rozwoju województwa i działania samorządu wojewódzkiego, wśród których uwzględniono zachowanie wartości środowiska kulturowego. Głównym celem *Strategii* jest wykorzystanie potencjału województwa lubuskiego do wzrostu jakości życia, dynamizowania konkurencyjnej gospodarki, zwiększenia spójności regionu oraz efektywnego zarządzania jego rozwojem. Cel ten będzie realizowany przy pomocy czterech celów strategicznych, którym podporządkowano cele operacyjne. W ramach celu strategicznego „Konkurencyjna i innowacyjna gospodarka regionalna” określony został cel operacyjny „Rozwój potencjału turystycznego województwa”, który ma być realizowany m.in. w oparciu o zachowane dziedzictwo kulturowe. W ramach celu strategicznego „Region efektywnie zarządzany” sformułowany został cel operacyjny „Wzmocnienie potencjału kapitału społecznego oraz kształtowanie tożsamości regionalnej”. Cel ten realizowany będzie m.in. przez następujące kierunki działań:

Wspieranie inicjatyw na rzecz umacniania więzi regionalnych, w tym poprzez:

- wykorzystywanie potencjału kulturowego i lokalnych tożsamości w rozwoju regionalnym,
 - ochrona i zachowanie dziedzictwa kulturowego regionu,
 - propagowanie etosu Małej Ojczyzny oraz poczucia wspólnoty wśród mieszkańców regionu.
- Propagowanie lubuskiego dorobku kulturalnego, naukowego, społecznego i gospodarczego;
- promocja wybitnych Lubuszan i ich dorobku,
 - popularyzacja historii Ziemi Lubuskiej i badań naukowych związanych z regionem.

6.2. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa lubuskiego

Zmiana planu zagospodarowania przestrzennego województwa lubuskiego przyjęta została przez Sejmik Województwa Lubuskiego Uchwałą Nr XLIV/667/18 z dnia 23 kwietnia 2018 r. Część I „Uwarunkowania rozwoju przestrzennego województwa lubuskiego.

Koncepcja rozwoju regionu”, rozdz. 2 „Diagnoza systemu powiązań wewnętrznych”, pkt 2.3. „Strefa kulturowa” zawiera charakterystykę zasobów zabytkowych województwa lubuskiego. W tabeli przedstawiono zestawienie ilościowe zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków. Zaprezentowano najcenniejsze zabytki województwa lubuskiego, charakterystyczne dla poszczególnych epok z podziałem na kategorie:

- 1) założenia urbanistyczne,
- 2) założenia ruralistyczne,
- 3) architektura sakralna,
- 4) architektura rezydencjonalna,
- 5) architektura obronna,
- 6) budynki użyteczności publicznej,
- 7) parki,
- 8) cmentarze,
- 9) architektura przemysłowa i zabytki techniki;
- 10) zabytki ruchome;
- 11) zasoby archeologiczne.

Omówiono stan zachowania poszczególnych kategorii zabytków. Podkreślono wartość tożsamości regionalnej. Oparta na tradycji regionalnej i najważniejszych cechach wyróżniających region terytorialnie, historycznie, społecznie i kulturowo jest ważnym elementem dziedzictwa kulturowego.

W części II „Plan struktury funkcjonalno-przestrzennej. Kierunki polityki przestrzennej”, rozdz. 12 „Strefa kulturowa” przedstawiono działania, mające na celu praktyczne wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego:

- systematyczne aktualizowanie informacji o zabytkach regionu przez uzupełnianie portalu internetowego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków,
- włączenie systemu ochrony dziedzictwa kulturowego w procesy gospodarcze i rynkowe w drodze kompromisu między zasadami ochrony a wymogami i prawami ekonomii,
- aktywne przyciąganie inwestorów dla zagospodarowania zabytków poprzez stosowanie zachęt inwestycyjnych, skuteczną pomoc publiczną i kreowanie partnerstwa publiczno-prywatnego,
- poszerzanie ofert turystycznych na bazie dziedzictwa kulturowego poprzez szerokie udostępnianie zabytków (szlaki kulturowe), łączenie różnych imprez z miejscowymi obiektami zabytkowymi,
- wspieranie turystyki wiejskiej opartej m.in. o gospodarstwa agroturystyczne,
- kreowanie symbolicznego wizerunku miejscowości przez określony, charakterystyczny zabytek, czy element dziedzictwa niematerialnego,
- kontynuowanie owocnego współdziałania wojewódzkiego urzędu konserwatorskiego i władz samorządowych w organizowaniu Dni Ochrony Zabytków i Europejskich Dni Dziedzictwa,
- poszerzanie zakresu społecznej edukacji przez wspieranie lokalnych inicjatyw związanych z popularyzowaniem dziedzictwa kulturowego,
- promowanie i wspieranie wszelkich inicjatyw zmierzających do wykorzystania dziedzictwa kulturowego (turystyka, zagospodarowanie zabytków), a przez to aktywizacja lokalnych społeczności, tworzenia nowych miejsc pracy i rozwoju alternatywnych źródeł dochodu, szczególnie na wsi,

- wspieranie działań popularyzatorskich w atrakcyjny sposób – lokalne wydarzenia z przeszłości (muzea) oraz wiedzę o dawnych rzemiosłach, zajęciach, obyczajach, kuchni wiejskiej itp.,
- wspieranie muzeów w działaniach popularyzujących, poprzez wystawy i imprezy, walory dziedzictwa kulturowego, lokalną tradycję i historię.

Wśród działań, mających na celu ochronę krajobrazu kulturowego województwa wymieniono:

- eliminację szkodliwych deformacji krajobrazu kulturowego i zapobieganie nowym zagrożeniom,
- dbałość o stan środowiska przyrodniczego,
- aktualizację bazy informacyjnej o zabytkach,
- podjęcie działań w celu zagospodarowania obiektów nieużytkowanych.

Skuteczna realizacja zadań związanych z ochroną i opieką nad zabytkami rodzi konieczność podejmowania profesjonalnych działań marketingowych, odpowiadających wymogom współczesnego rynku. Powinny one obejmować takie zagadnienia jak: organizacja systemu informacji o zasobach dziedzictwa kulturowego, oferta turystyczno-kulturowa, oferta gospodarcza w sferze zabytków.

W celu ochrony krajobrazu kulturowego zaproponowano utworzenie nowych szlaków turystycznych w oparciu o zasoby kulturowe i obszary przyrodnicze.

Jako działania priorytetowe wymieniono:

- opracowanie interdyscyplinarnych, merytorycznych i finansowych długofalowych programów z uwzględnieniem aktywności społeczności lokalnej; w celu zdiagnozowania środowiska kulturowego i przyrodniczego, stanu zachowania, pełnionych funkcji i wskazania ich walorów i konfliktów, a także określenia optymalnych sposobów ochrony i możliwości adaptacji do nowych funkcji,
- wspomaganie społeczności lokalnej w tworzeniu nowych miejsc pracy np. w agroturystyce, wytwarzaniu produktów regionalnych, zajazdów z kuchnią regionalną, szczególnie w obiektach zabytkowych,
- tworzenie zespołów gospodarczych związanych z obsługą turystyczną,
- współpraca międzyregionalna wynikająca z historycznych uwarunkowań,
- wypracowanie metod zwiększenia zaangażowania sektora prywatnego w rewaloryzację obiektów zabytkowych znajdujących się na szlakach turystycznych z możliwością ich adaptacji na cele turystyczne, takie jak: małe muzea, hotele, restauracje itp.,
- aktywny udział w integralnych programach mających na celu kształtowanie regionalnej przestrzeni z przestrzenią europejską związaną z tworzeniem wspólnych szlaków turystycznych i krajoznawczych,
- ścisła współpraca samorządów każdego szczebla, a szczególnie gmin zainteresowanych tworzeniem tras łączących regiony.

6.3. Program opieki nad zabytkami województwa lubuskiego

Stanowi najważniejszy dokument określający cele i kierunki działania w zakresie zachowania dziedzictwa kulturowego na obszarze województwa lubuskiego.

Określono w nim cel strategiczny – ochrona oraz kształtowanie klimatu powszechnego zrozumienia wartości dziedzictwa kulturowego województwa lubuskiego w aspekcie materialnym i niematerialnym jako czynnika rozwojowego w wymiarze społecznym, gospodarczym oraz 4 cele priorytetowe:

- 1) Ochrona i kształtowanie zasobów dziedzictwa kulturowego w województwie lubuskim,
- 2) Rozwój badań naukowych, w tym działania na rzecz współpracy instytucjonalnej i społecznej w zakresie ochrony dziedzictwa,

- 3) Ochrona wartości niematerialnych, w tym kreowanie tożsamości oraz identyfikacji z dziedzictwem.
- 4) Włączenie dziedzictwa kulturowego w procesy społeczno-gospodarcze, rozwój turystyki. W ramach każdego z czterech ww. podrzędnych celów przyjęto kierunki działania, w których określono wykonywanie oraz wspieranie wytyczonych zadań. W wojewódzkim programie uwzględniono także kontynuację kreowania rozwiązań ochrony obszarowej w postaci parków kulturowych będących wśród podstawowych wytycznych wynikających z poprzedniego okresu działania (lata 2008-2012) oraz realizację przyjętych propozycji szlaków turystycznych jako rozwiązań sprzyjających ochronie i popularyzacji dziedzictwa kulturowego w wymiarze regionalnym i lokalnym.

6.4. Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Żagańskiego na lata 2022-2025.

przyjęty uchwałą nr XLVII/292/2022 Rady Powiatu Żagańskiego w dniu 15 czerwca 2022 r. W programie określono trzy cele priorytetowe:

- 1) Rewaloryzacja i wykspionowanie zabytków
- 2) Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego
- 3) Promocja i edukacja w zakresie dziedzictwa kulturowego powiatu

6.5. Strategia Rozwoju gminy Brzeźnica na lata 2014-2024

Została przyjęta uchwałą nr XVI/90/2016 przez Radę Gminy 28 października 2016 r. Strategia jest dokumentem nakreślającym główne cele i kierunki przyszłego rozwoju gminy, uwzględniającym potrzeby społeczności lokalnej. Jednym z celów określonych w strategii jest ochrona walorów kulturowych gminy oraz stworzenie oferty agroturystycznej m.in. przez wsparcie działań w zakresie kultywowania lokalnych tradycji oraz promocję walorów przyrodniczo-turystycznych z wykorzystaniem szlaków turystycznych np. „Szlaku sakralnej sztuki barokowej im. Michaela Willmanna” (kościół w Stanowie i Brzeźnicy)

6.6. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego w rejonie lokalizacji zbiornika retencyjnego rzeki Brzeźnica i terenów sąsiednich wsi Brzeźnica

Miejscowy plan zatwierdzony został uchwałą nr III/6/2010 z dnia 29 grudnia 2010 roku. Plan został opracowany w związku z planowaną inwestycją budowy zbiornika retencyjnego na rzece Brzeźnica w zachodniej części wsi, dodatkowo zasięgiem opracowania obejmuje ok. 70 % powierzchni miejscowości. Rozdział 5 obejmuje zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków na terenie objętym opracowaniem. Dla pozostałych terenów gmina nie posiada opracowanego miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego.

6.7. Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Brzeźnica zostało przyjęte uchwałą Rady Gminy nr VI/33/2015 z dnia 15 maja 2015 r.

Głównym celem Studium jest określenie polityki przestrzennej gminy poprzez rozpoznanie uwarunkowań, a następnie sformułowanie odpowiednich kierunków zagospodarowania. Studium nie stanowi prawa miejscowego, jest jedynie wewnętrznym dokumentem

wskazującym kierunki rozwoju gminy oraz możliwości wykorzystania atutów społecznych i ekonomicznych. Rozdział 6 opracowania przedstawia stan dziedzictwa kulturowego i zabytków, krajobrazu kulturowego oraz dóbr kultury współczesnej. W rozdziale szczegółowo opisano uwarunkowania wynikające z ochrony wartości kulturowych, w tym: uwarunkowania historyczne, dobra kultury (układy przestrzenne miejscowości oraz historyczną zabudowę), opisano stan zachowania zabytków oraz zagrożenia dla środowiska kulturowego gminy. W rozdziale zamieszczono zestawienia obiektów wpisanych do rejestru zabytków, ewidencji zabytków oraz stanowisk archeologicznych.

7. Położenie i krótka charakterystyka gminy

Gmina Brzeźnica położona jest w południowej części województwa lubuskiego, w powiecie żagańskim. Ogólna powierzchnia gminy wynosi 122,23 km². Teren jest dość urozmaicony dzięki położeniu w zachodniej części Wzgórz Dalkowskich oraz Wzniesień Żarskich. Równinna część gminy przebiega wzdłuż rzeki Brzeźnica. Na koniec 2023 roku gmina liczyła 3596 mieszkańców. Na terenie gminy znajduje się 13 miejscowości, w tym 9 wsi sołeckich i 4 przysiółki. Wsie sołeckie to: Brzeźnica, Jabłonów, Karczówka, Marcinów, Chotków z przysiółkiem Studnice, Stanów, Przyłaski z przysiółkiem Wojsławice, Wichów z przysiółkami Trojanówka i Przyborze oraz Wrzesiny.

Najstarsze ślady osadnictwa na terenie gminy pochodzą z okresu prehistorycznego, licznie występują ślady osadnictwa oraz cmentarzyska kurhanowe z epoki brązu, kultury łżyckiej. W rejonie wsi Chotków istnieją ślady osadnictwa oraz cmentarzyska kultury pomorskiej. Z kulturą tą związane jest miejsce kultu, głaz – „Ołtarz”, pomnik przyrody nieożywionej w lasach w okolicy Przyłasek. Z okresu wczesnego średniowiecza pozostały fragmenty tzw. Wałów Śląskich w okolicach wsi Stanów, Marcinów, Przyłaski i przysiółka Studnice. Za panowania pierwszych Piastów tereny gminy znalazły się w granicach państwa polskiego, a po śmierci Bolesława Krzywoustego w 1138 r. znalazły się w dzielnicy śląskiej pod rządami Władysława II, który otrzymał również ziemię lubuską. W wyniku dalszego rozdrobnienia dzielnicowego ziemie te weszły w skład księstwa żagańskiego. Po pokonaniu Austrii w 1740 r. przez Prusy, Śląsk stał się prowincją pruską. Do 1945 r. część gminy znajdowała się w powiecie szprotawskim a część (Wichów, Przyłaski) w kożuchowskim. Po powrocie „Ziem Odzyskanych” do macierzy podobny podział administracyjny funkcjonował do reformy w 1950 r. Na przestrzeni wieków, w wyniku licznych nadań i działów - wsie, grunty obecnej gminy wielokrotnie zmieniały właścicieli. Wsie Brzeźnica, Jabłonów, Karczówka i Stanów do 1810 roku nierozdzielnie związane były z zakonem augustianów, a w Jabłonowie do dzisiejszych czasów zachował się dwór opata zakonu. Pierwsze dokumenty pisane związane z gminą mówią o nadaniu przez Henryka Brodatego w 1217 roku dla zakonu augustianów z Nowogrodu Bobrzańskiego ziemi nad rzeką *Bresnica*, gdzie na prawie niemieckim powstała wieś **Brzeźnica** (*Ober Briesnitz*). Wieś powstała przed 1256 rokiem kiedy to sołectwo wsi *Brosnicz* otrzymał kleryk Dederim. Ok. 1300 roku wieś występuje pod nazwą *Brzesnica* kiedy to należała do komesa Ottona. W 1323 roku w aktach urzędowych jako świadka wymieniono rycerza Konrada Bresnicza, a w latach 1336 -1338 wasala księcia Henryka, Jakuba Bresnicza, który posiadał dom w Żaganiu. Do 1810 roku wieś należała do żagańskich augustianów. W 1840 roku podlegała królewskiemu urzędowi domenalnemu w Jabłonowie. W tym czasie Brzeźnica Dolna liczyła 58 domów, pałac, folwark domenalny i 317 mieszkańców. Brzeźnica Górna była wówczas większa liczyła, 116 domów i 667 mieszkańców. Wieś zachowała układ przestrzenny łańcuchówka rozbudowana o równoległe ciągi zabudowy. Zabudowa rozproszona kalenicowa i szczytowa. Nad okolicą góruje wieża barokowego kościoła parafialnego pw. Marii Magdaleny. Kościół został wzniesiony w XIV wieku, przebudowany w latach 1703 – 1705. Wieże dobudowano latach późniejszych. Kościół murowany z cegły, w kształcie trójnawowej

bazyliki, z trójbocznie zamkniętym prezbiterium. Do prezbiterium od północy przylega zakrystia, do nawy bocznej dwie kruchty. Wnętrze nakryte kolebkowo – krzyżowym, polichromowanym sklepieniem. Bogate późnobarokowe wyposażenie pochodzi z okresu budowy. Na wieży zachował się dzwon z 1579 roku. W sąsiedztwie kościoła zachowała się plebania z 1676 roku wraz z budynkami gospodarczymi z końca XVIII wieku. Nieopodal kościoła od strony zachodniej zachował się XIX wieczny, eklektyczny pałac. Obecnie własność prywatna wykorzystany na cele mieszkalne.

Jabłonów (Schönbrunn) powstał na początku XIII wieku. Pod nazwą *Sonburn* wieś występuje w dokumentach już w latach 1251-1263. Wieś została założona lub zreformowana przez augustianów przebywających wówczas w Nowogrodzie Bobrzańskim. We władaniu augustianów wieś znajdowała się od 1257 roku do czasów kasacji zakonu w 1810 roku. W 1817 roku dobrami jabłonowskimi władał gen. Leopold Wilhelm von Dobschütz, a w latach 1830 - 1840 państwo pruskie. W tym czasie we wsi mieszkał dzierżawca majątku Rothenbach. Jabłonów w 1840 roku liczył 154 domy, pańską rezydencję, dwa folwarki domenalne i 1032 mieszkańców, pod koniec II wojny światowej liczba mieszkańców wynosiła ok. 870 osób, w większości wyznania rzymsko – katolickiego. Układ przestrzenny – łańcuchówka o zagęszczonej zabudowie z równoległymi ulicami do ulicy przelotowej.

Kościół parafialny pw. św. Andrzeja, gotycki, zbudowany w końcu XIII lub na początku XIV wieku. Prosta, kamienna - ceglana budowla, złożona z prostokątnego w planie prezbiterium oraz z szerszej i wyższej nawy, w połowie XVI wieku wzbogacona o dobudowaną wieżę. Barokowe wyposażenie wnętrza pochodzi z pierwszej połowy XVIII wieku. Sklepienia i ościeża okienne prezbiterium zdobi secesyjna polichromia. Na wieży zachował się dzwon z 1448 roku, niestety uszkodzony. Barokowy dwór opata augustianów powstał w końcu XVII wieku, przebudowany przez opata Johana Leista w latach 1752 -1756, rozbudowany w części zachodniej w połowie XIX wieku. Przy drodze przed fasadą dworu ustawiona jest kolumna z kamienną rzeźbą Piety z 1694 roku. Zachowana, murowana z kamienia oficyna położona w sąsiedztwie dworu mieściła niegdyś kuchnię, używaną w czasie wizyt opata. Pozostałości parku położonego na południe i zachód od dworu pochodzą prawdopodobnie z końca XVIII wieku.

Początki istnienia **Karczówki** (*Kalkreuth*) datowane są na początek XIII wieku. W 1286 roku występuje w dokumentach pod nazwą *Kalkruth*, zaś w 1337- jako *Kalkreuth*. Od 1332 roku Karczówka należała do żagańskiego opactwa augustianów, a część folwarczna wsi w tym samym roku, lub jeszcze wcześniej, stanowiła własność rodziny von Warnsdorf. Majątek ten w 1379 roku należał do klasztoru żagańskich augustianów. Zakon władał wsią do 1810 roku, po czym stał się własnością nowosolsko-żagańskiego urzędu podatkowego. W 1840 roku wieś liczyła 32 domy i 269 mieszkańców. Układ przestrzenny – rzędówka-ulicówka o rozluźnionej zabudowie. Zachowany barokowy, kościół filialny p.w. Matki Boskiej Bolesnej został wzniesiony w latach 1691 – 1698. Plan świątyni jest tradycyjny, prostokątna nawa i węższe, zamknięte trójbocznie prezbiterium walory architektoniczne zabytku podnosi wieżyczka wkomponowana w kalenice nawy, zwieńczona baniastym hełmem z latarniami.

Początki **Stanowa** (*Rengerdorf*) podobnie jak poprzednich trzech wsi „po augustiańskich” sięgają XIII wieku. Pierwsze pisane wzmianki o wsi *Reyngersdorf* pochodzą z ok. 1300 roku, kiedy to należała do rodu Hackenbornów. W 1368 roku bracia Hans, Heinrich, Fridrich i Albrecht von Hackenbornowie sprzedali wieś wraz z lennem kościelnym, sołectwem i przyległościami zakonowi augustianów żagańskich. Kolejne wzmianki 1399 roku i 1424 roku podają imiona proboszczów, a dokument z 1473 roku stwierdza zniesienie parafii w Stanowie przez biskupa Rudolfa. Po sekularyzacji dóbr zakonnych wieś przeszła na własność państwa pruskiego. Układ przestrzenny wsi - łańcuchówka. Na miejscu rozebranego kamiennego kościoła krytego gontem, w latach 1740 – 1743 na zlecenie opata Simona II Thaddeusa Rihla

znany szwedzki, działający na Śląsku architekt Martin Frantz wznosił w stylu barokowym nowy kościół. Świątynia jest budowlą murowaną, jednonawową z prostokątnym trójbocznie zamkniętym prezbiterium o dwuspadowym dachu. Do prezbiterium od strony zachodniej przylega zakrystia. Wnętrze nakryte sklepieniami kolebkowymi z lunetami (nawa i prezbiterium), krzyżowym (zakrystia) i żaglowym (kruchta). Wyposażenie wnętrza jednolite, późnobarokowe pochodzi z lat 40. XVIII wieku. Na uwagę zasługują barokowe konfesjonały, ambona na oraz rzeźby św. Augustyna i św. Marcina w ołtarzu głównym. Autorem dekoracji freskowej na sklepieniu kościoła ze scenami z życia patrona św. Mikołaja Biskupa jest Jeremias Joseph Knechtel. Oprócz tego namalował on obraz w ołtarzu głównym przedstawiający Apoteozę św. Mikołaja: scenie rozmowy biskupa z Chrystusem towarzyszą anioły z atrybutami świętego oraz trzy niewiasty, które według legendy św. Mikołaj uchronił od deprawacji. Dziełem Knechtla są również obrazy ze scenami z życia Marii umieszczone w obrazach bocznych we wschodniej partii nawy głównej. Obraz w ołtarzu południowym to *Św. Anna Samotrzecia*, natomiast w ołtarzu północnym to *Ofiarowanie Jezusa w Świątyni*, na którym malarz umieścił swoją sygnaturę. Prawdopodobnie z pierwszego kościoła, zachowała się gotycka rzeźba *Madonna z Dzieciątkiem* z drugiej połowy XV wieku.

Początki **Chotkowa** (*Hertwigswaldau*) drugiej co do wielkości wsi w gminie, sięgają również XIII wieku, jednak pierwsza wzmianka pochodzi z ok. 1300 roku. W 1328 roku nastąpiła sprzedaż wszelkich praw do posiadłości Chotków przez Henryka żagańskiego rodzinie von Nostitz. Od 1559 roku wieś była własnością Schönaichów, pod koniec XVI wieku właścicielem dóbr został Heinrich von Dohna, ożeniony z wdową po Hansie Georgu von Schönaich. Po śmierci córki von Dohna majątek kupił baron von Reder z Małomic. Pod koniec XVII wieku dobra kupił Georg Christoph von Prosskau. W 1732 roku majątek za długi przejęło miasto Szprotawa, które władało wsią do 1945 roku. W 1840 roku wieś liczyła 893 mieszkańców zasiedlających 119 domów, pałac i 4 folwarki.

Układ przestrzenny – łańcuchówka rozbudowana o równoległe ciągi zabudowy. Kościół parafialny p.w. Narodzenia Najświętszej Maryi Panny, wczesnogotycki z drugiej połowy XIII wieku rozbudowany został w XV wieku o część prezbiterialną, a w XVI wieku o wieżę.

Budowla o surowej architekturze i prostej bryle wyróżnia się detalami i wyposażeniem.

Elewację południową zdobi kamienny, trójlistnie wykrojony portal z piaskowca (XIII wiek).

Prezbiterium nakryte sklepieniem krzyżowo – żebrowym ze zwornikami nad sklepieniem sieciowym. Zachowały się: późnogotycki ołtarz z warsztatu Mistrza z Gościeszowic (początek XVI wieku), chór muzyczny z 1568 roku, obraz przedstawiający uwolnienie św.

Piotra (z ok. 1600 roku), gotycka płyta nagrobna Stencela Milticza oraz szereg renesansowych płyt nagrobnych z XVI – XVII wieku. Dwór zbudowany około połowy XVI wieku jako rezydencja obronna otoczona prostokątnie wałami i murem obronnym z czterema kolistymi bastionami w narożach. W 1709 roku z inicjatywy Jerzego von Prosskau nastąpiła przebudowa barokowa dworu. Fasada zaakcentowana została kamiennym barokowym portalem. Dwie basteje podwyższono nadając im formę cylindrycznych wież, flankujących rezydencję. W końcu XIX wieku przystąpiono do częściowej likwidacji umocnień wokół dworu, zasypano fosę i założono na jej terenie po wschodniej stronie dworu niewielki park o charakterze krajobrazowym.

Wichów (*Weichau*) po raz pierwszy wymieniony jest w dokumentach z 1290 roku dotyczących Jakuba z Wichowa (*Jakobus de Wichow*). Około 1300 roku wieś występuje pod nazwą *Withow*. Wichów był siedzibą rodową Promnitzów, którzy posiadali swoją siedzibę rycerską w XIV-XV wieku. Układ przestrzenny – łańcuchówka. Kościół filialny p.w. św. Marcina zbudowany w drugiej połowie XIII wieku, powiększony o wieżę i przesklepiony w pierwszej połowie XVI wieku. Murowany z kamienia z użyciem cegły, jednonawowy z prostokątnym prezbiterium i zakrystią po północnej stronie. Nawa i prezbiterium nakryte sklepieniami sieciowymi,

zakrystia – kolebkowym. W wyposażeniu wnętrza uwagę zwraca późnogotycki tryptyk z ok. 1500 roku i XVII – wieczna ambona z figuralnymi malowidłami na parapecie mównicy i zwieńczeniu. Na skrzyżowaniu dróg zachował się dawny zajazd XVIII wieku, murowany, prostokątny, nakryty dachem mansardowym, obecnie użytkowany w charakterze domu mieszkalnego

Wrzesiny (*Wachsdorf*) w dokumentach występują po raz pierwszy ok. 1300 roku jako *Wachmutzdorf*. Od 1328 do 1559 rok dobra wsi należały do rodziny von Nostitz, zakupione od Henryka żagańskiego. Miejscowy folwark w XV i XVI wieku był we władaniu rodziny Promnitzów. Jak donoszą źródła z lat 1474, 1508 i 1543 folwarkiem również władała rodzina Pirchen. Folwark w następnych stuleciach wielokrotnie zmieniał właściciela, władały nim rody: von Schönaich, Tschirnahts, Redern i Proskau. W 1840 roku wieś liczyła 66 domów, folwark i 389 mieszkańców. Ostatnim właścicielem dóbr do 1945 roku było miasto Szprotawa. Układ przestrzenny – łańcuchówka. Kościół filialny p.w. św. Jana Chrzciciela zbudowany w drugiej połowie XIII wieku, gruntownie przebudowany w 1550 roku, powiększony o kruchtę w 1771 roku. Murowany z kamienia polnego, jednonawowy z wyodrębnionym prostokątnym prezbiterium, do którego od południa przylega prostokątna kruchta. Przy nawie od zachodu kwadratowa wieża z zakrystią w przyziemiu. We wnętrzach sklepienia gwiaździste, kolebkowe z lunetami. Zachowana chrzcielnica z XV- XVI wieku, ołtarz i ambona z ok. 1700 roku oraz chór muzyczny z 1661 roku. Kościół otacza mur kamienny z resztkami bramy z XV-XVI wieku.

Początki wsi **Przyłaski** (*Reinshain*) prawdopodobnie sięgają średniowiecza, świadczyć mogą o tym pozostałości kamiennego kościoła. Do 1945 roku we wsi funkcjonowały dwa folwarki, oraz młyn wodny.

Wieś **Marcinów** (*Merzdorf b. Sagan*) występuje na mapach XVIII wieku, na których widnieje kościół filialny. Niestety do naszych czasów się nie zachował. Początki wsi z pewnością są znacznie wcześniejsze.

Lata świetności przysiółka **Studnice** (*Ablaßbrunn*) minęły wraz z zakończeniem wojny trzydziestoletniej. Znana na przełomie XVI i XVII wieku miejscowość z cudownych, uzdrawiających właściwości wody jednej ze studni wiejskich, odwiedzana była przez pielgrzymów ze Śląska, Saksonii, Brandenburgii i Czech. We wsi funkcjonował kościół, zakon oraz karczma. Niestety do naszych czasów żadna z budowli nie zachowała się. Podobny los poza wspomnianymi wcześniej obiektami, spotkał po 1945 roku zbory ewangelickie w Wichowie, Chotkowie i Stanowie. Gruzowiska pozostały po pałacach, dworach w Przyłaskach, Wichowie (2) i Brzeżnicy. Jeszcze po zakończeniu wojny na wzniesieniach w okolicy Wichowa, Chotkowa i Jabłonowa stały młyny – wiatraki. Obecnie z trudnością można ustalić ich lokalizację. Prawie w każdej wsi funkcjonowały młyny wodne i tartaki. Do dzisiejszych czasów zachował się jedyny w okolicy, w pełni sprawny, z oryginalnym wyposażeniem młyn w Chotkowie, któremu po śmierci młynarza grozi upadek. Przez Wichów i Chotków przebiegała prywatna linia kolejowa tzw. Kolej Szprotawska, po której zachowały się nasypy, mosty i wiadukt. Kolej funkcjonowała do końca lat czterdziestych ubiegłego wieku. Stan zachowania obiektów zabytkowych jest na ogół dobry, jedynie kościół parafialny w Chotkowie, szczególnie prezbiterium jest zagrożone z powodu spękań ścian i stropu. Trwają prace w celu ustalenia przyczyn spękań oraz metody zabezpieczenia obiektu.

Po zmianach ustrojowych w 1989 roku, wiele obiektów zabytkowych, wcześniej własność Skarbu Państwa, znalazło się w rękach prywatnych. Dzięki temu m.in. dwór opata w Jabłonowie oraz dwór obronny w Chotkowie posiadają wyremontowane dachy. Nie bez znaczenia jest możliwość pozyskania środków zewnętrznych na remonty zabytków. Również dzięki środkom z budżetu gminy remontowane były dachy plebani w Brzeżnicy, kościoła w Chotkowie, Jabłonowie, Wrzesinach i Karczówce.

8. Zasoby dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy

8.1. Zabytki archeologiczne oraz nieruchomości wpisane do rejestru zabytków

Lp.	Miejscowość/Ulica/Numer	Obiekt	Nr rejestru
Brzeźnica			
1	Zielonogórska	Kościół par. pw. Marii Magdaleny	100
2	Zielonogórska	Plebania	320/100
3		Cmentarzysko kurhanowe	L-102/C
4		Ślad osadniczy	405/Ar
5		Osada	406/Ar
6		Osada	405/Ar
Chotków			
7	Kożuchowska	Kościół fil. pw. Narodzenia NMP	323
8	Kożuchowska	Dzwonnica kościelna	570
9	Kożuchowska	Brama kościelna	570
10	Kożuchowska	Założenie dworsko-parkowo folwarczne:	571
11	Kożuchowska	Dwór	571
12	Kożuchowska	Basteja- Wieża I	571
13	Kożuchowska	Basteja- Wieża II	571
14	Kożuchowska	Obora I	571
15	Kożuchowska	Stodoła	571
16	Kożuchowska	Obora II	571
Jabłonów			
17	Żagańska	Kościół par. pw. św. Andrzeja	114
18	Dębowa	Park krajobrazowy XVIII – XIX w.	3178
19	Dębowa	Dwór opata (mieszkania)	1285
20	Dębowa	Oficyna	1285
21	Żagańska	Cmentarz przykościelny wraz z ogrodzeniem i bramą	L-529/A
22	Żagańska	Kaplica pasyjna w Jabłonowie Ok. roku 1736	L-842/A
Karczówka			
23		Kościół fil. pw. Matki Boskiej Bolesnej	116
Stanów			
24	Zielonogórska 25	Kościół fil. pw. św. Mikołaja Biskupa	L – 453/A

	Wichów		
25		Kościół fil. pw. św. Marcina	2080
26		Cmentarz przykościelny wraz z murem, bramą główną i furtą	L – 682/A
27		Dom mieszkalny (d. zajazd)	2081
		Osada	404/Ar
	Wrzesiny		
28		Kościół fil. pw. św. Jana Chrzciciela	118
	Marcinów		
29		Cmentarzysko kurhanowe z II/III okresu epoki brązu Marcinów 2	L-102/c
	Przylaski		
30		Cmentarzysko kurhanowe	L-101/C

8.2. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków

L.p.	Miejscowość	Gmina	Powiat	Zabytek	Ilość	Miejsce przechowywania	Nr rejestru Ks. B	Pozycja	Material	Czas powstania	Styl	Twórca (nazwisko, imię, lokalizacja)	decyzja o wpisie 1 (data/organ)
396.													
...													
5050.													

8.3. Wykaz zabytków nieruchomych znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków

Miejscowość	Obiekt	Ulica	Numer
Brzeźnica	Układ ruralistyczny	Historyczny układ wsi	
Brzeźnica	Cmentarz rzym.-kat. (d. ewangelicki)	We wsi	
Brzeźnica	Historyczne otoczenie kościoła		
Brzeźnica	Cmentarz (d. ewangelicki)	Wokół kościoła	
Brzeźnica	Budynek gospodarczy z bramą przy plebanii		
Brzeźnica	Kapliczka św. Jana Nepomucena		
Brzeźnica	Ogrodzenie przy kościele	Wokół kościoła	
Brzeźnica	Kapliczka II	Zielonogórska	opodal nr 30 F
Brzeźnica	Kapliczka III	Zielonogórska	opodal nr 48
Brzeźnica	Kapliczka IV	Zielonogórska	opodal nr 58
Brzeźnica	Szkoła	Zielonogórska	26
Brzeźnica	Dwór	Zielonogórska	27
Brzeźnica	Budynek gospodarczy	Nadbrzeźna	2
Brzeźnica	Budynek mieszkalny (d. gospodarczy)	Nadbrzeźna	3
Brzeźnica	Dom	Nadbrzeźna	4
Brzeźnica	Dom	Nadbrzeźna	5
Brzeźnica	Budynek gospodarczy	Nadbrzeźna	5
Brzeźnica	Dom	Nadbrzeźna	8
Brzeźnica	Budynek gospodarczy	Nadbrzeźna	8
Brzeźnica	Dom	Nadbrzeźna	9
Brzeźnica	Budynek gospodarczy	Nadbrzeźna	9
Brzeźnica	Piec chlebowy	Nadbrzeźna	9
Brzeźnica	Dom	Nadbrzeźna	11
Brzeźnica	Dom	Nadbrzeźna	13
Brzeźnica	Budynek gospodarczy	Nadbrzeźna	13
Brzeźnica	Dom	Nadbrzeźna	14
Brzeźnica	Dom	Nadbrzeźna	15
Brzeźnica	Dom	Nadbrzeźna	19
Brzeźnica	Dom	Nadbrzeźna	20
Brzeźnica	Dom	Nadbrzeźna	22
Brzeźnica	Dom	Nadbrzeźna	23
Brzeźnica	Budynek gospodarczy	Polna	2
Brzeźnica	Dom	Wędkarska	1
Brzeźnica	Budynek gospodarczy	Wędkarska	1
Brzeźnica	Dom	Wędkarska	2
Brzeźnica	Budynek gospodarczy	Wędkarska	2

Brzeźnica	Dom	Wędkarska	5
Brzeźnica	Dom	Wędkarska	6
Brzeźnica	Dom	Wędkarska	7
Brzeźnica	Budynek gospodarczy	Wędkarska	8
Brzeźnica	Dom	Wędkarska	10
Brzeźnica	Budynek gospodarczy I	Wędkarska	10
Brzeźnica	Dom	Wędkarska	11
Brzeźnica	Dom	Wędkarska	13
Brzeźnica	Budynek gospodarczy	Wędkarska	13
Brzeźnica	Dom	Wędkarska	15
Brzeźnica	Budynek gospodarczy	Wędkarska	16
Brzeźnica	Dom	Wędkarska	18
Brzeźnica	Młyn wodny	Wędkarska	19
Brzeźnica	Budynek gospodarczy	Wędkarska	20
Brzeźnica	Dom	Wędkarska	23
Brzeźnica	Budynek gospodarczy	Wędkarska	23
Brzeźnica	Dom	Wędkarska	27
Brzeźnica	Dom	Zielonogórska	2
Brzeźnica	Stodoła	Zielonogórska	2
Brzeźnica	Dom	Zielonogórska	4
Brzeźnica	Stodoła	Zielonogórska	4
Brzeźnica	Dom	Zielonogórska	6
Brzeźnica	Budynek gospodarczy	Zielonogórska	9
Brzeźnica	Dom	Zielonogórska	10
Brzeźnica	Dom	Zielonogórska	11
Brzeźnica	Dom	Zielonogórska	12
Brzeźnica	Stodoła	Zielonogórska	12
Brzeźnica	Budynek gospodarczy	Zielonogórska	12
Brzeźnica	Budynek gospodarczy	Zielonogórska	13
Brzeźnica	Dom	Zielonogórska	15
Brzeźnica	Budynek gospodarczy I	Zielonogórska	15
Brzeźnica	Budynek gospodarczy II	Zielonogórska	15
Brzeźnica	Budynek gospodarczy III	Zielonogórska	15
Brzeźnica	Piec chlebowy	Zielonogórska	15
Brzeźnica	Dom	Zielonogórska	18
Brzeźnica	Dom	Zielonogórska	19
Brzeźnica	Dom	Zielonogórska	20
Brzeźnica	Dom	Zielonogórska	21
Brzeźnica	Budynek gospodarczy	Zielonogórska	21
Brzeźnica	Dom	Zielonogórska	23
Brzeźnica	Dom	Zielonogórska	24
Brzeźnica	Budynek gospodarczy	Zielonogórska	30
Brzeźnica	Dom	Zielonogórska	31
Brzeźnica	Budynek gospodarczy	Zielonogórska	31
Brzeźnica	Dom	Zielonogórska	34
Brzeźnica	Budynek gospodarczy	Zielonogórska	34

Brzeźnica	Dom	Zielonogórska	35
Brzeźnica	Dom	Zielonogórska	38
Brzeźnica	Dom	Zielonogórska	39
Brzeźnica	Dom	Zielonogórska	40
Brzeźnica	Dom	Zielonogórska	41
Brzeźnica	Budynek gospodarczy	Zielonogórska	41
Brzeźnica	Dom	Zielonogórska	43
Brzeźnica	Budynek gospodarczy	Zielonogórska	43
Brzeźnica	Dom	Zielonogórska	44
Brzeźnica	Dom	Zielonogórska	45
Brzeźnica	Budynek gospodarczy	Zielonogórska	45
Brzeźnica	Dom	Zielonogórska	46
Brzeźnica	Budynek gospodarczy	Zielonogórska	46
Brzeźnica	Dom	Zielonogórska	49
Brzeźnica	Wiejski Dom Kultury	Zielonogórska	52
Brzeźnica	Dom	Zielonogórska	55
Brzeźnica	Dom	Zielonogórska	56
Brzeźnica	Dom	Zielonogórska	57
Brzeźnica	Dom	Zielonogórska	59
Chotków	Cmentarz rzym.-kat. (d. ewangelicki)	We wsi	
Chotków	Cmentarz (d. ewangelicki)	Przy drodze wiejskiej	
Chotków	Historyczne otoczenie kościoła		
Chotków	Cmentarz (d. ewangelicki)	Wokół kościoła	
Chotków	Park krajobrazowy		
Chotków	Fortyfikacje murowane i ziemne		
Chotków	Wiata /6/		
Chotków	Spichlerz		
Chotków	Budynek gospodarczy /10/		
Chotków	Dom robotników folwarcznych /11/		
Chotków	Dom mieszkalny (d. młyn elektryczny)	Kożuchowska	9
Chotków	Dom	Kożuchowska	
Chotków	Dom	Kożuchowska	4
Chotków	Budynek gospodarczy	Kożuchowska	4
Chotków	Dom	Kożuchowska	8
Chotków	Dom	Kożuchowska	14
Chotków	Dom	Kożuchowska	18
Chotków	Stodoła	Kożuchowska	18
Chotków	Dom	Kożuchowska	19
Chotków	Dom	Kożuchowska	22
Chotków	Dom	Kożuchowska	24

Chotków	Budynek gospodarczy	Kożuchowska	24a-bud. mieszkalny
Chotków	Obora	Kożuchowska	24
Chotków	Dom	Kożuchowska	26
Chotków	Dom	Kożuchowska	32
Chotków	Dom	Kożuchowska	33
Chotków	Dom	Kożuchowska	35
Chotków	Dom	Kożuchowska	37
Chotków	Dom	Kożuchowska	38
Chotków	Stodoła	Kożuchowska	39
Chotków	Dom	Kożuchowska	40
Chotków	Budynek gospodarczy	Kożuchowska	40
Chotków	Dom	Kożuchowska	41
Chotków	Budynek gospodarczy	Kożuchowska	41
Chotków	Dom	Kożuchowska	43
Chotków	Budynek gospodarczy	Kożuchowska	43
Chotków	Dom	Kożuchowska	46
Chotków	Budynek gospodarczy	Kożuchowska	46
Chotków	Dom	Kożuchowska	48
Chotków	Budynek gospodarczy	Kożuchowska	48
Chotków	Dom	Kożuchowska	49
Chotków	Dom	Kożuchowska	49a
Chotków	Dom	Kożuchowska	50
Chotków	Dom	Kożuchowska	52
Chotków	Budynek gospodarczy	Kożuchowska	55
Chotków	Dom	Kożuchowska	56
Chotków	Dom	Kożuchowska	64
Chotków	Budynek gospodarczy	Kożuchowska	64
Chotków	Budynek gospodarczy	Młynarska	3
Chotków	Dom	Młynarska	4
Chotków	Dom	Młynarska	5
Chotków	Dom	Młynarska	6
Chotków	Dom	Młynarska	7
Chotków	Dom	Młynarska	8
Chotków	Budynek gospodarczy	Młynarska	8
Chotków	Dom	Młynarska	10-przebudowany
Chotków	Linia kolejowa Zielona Góra-Szprotawa		Dz. Nr 848; 242; 402
Chotków	Aleja dębowo-lipowa	Droga pow. 1070F	Dz. Nr 577
Jabłonów	Układ ruralistyczny	Historyczny układ wsi	
Jabłonów	Cmentarz rzym.-kat. (d. ewangelicki)	Na skraju wsi	

Jabłonów	Historyczne otoczenie kościoła		
Jabłonów	Kaplica pasyjna	Żagańska	
Jabłonów	Kapliczka		
Jabłonów	Kapliczka przydrożna	Żagańska	opodal 41
Jabłonów	Rzeźba przydrożna-Pieta	przed dworem	
Jabłonów	Remiza		
Jabłonów	Zespół dworsko-folwarczny:	Dębowa	
Jabłonów	Ogrodzenie żeliwne /23/	Dębowa	
Jabłonów	Ogrodzenie kamienne /24/	Dębowa	
Jabłonów	Furtka /25/	Dębowa	
Jabłonów	Garaże (d. wozownia) /4/	Dębowa	
Jabłonów	Magazyn (d. obora) /5/	Dębowa	
Jabłonów	Silos /6/	Dębowa	
Jabłonów	Kuźnia /7/	Dębowa	
Jabłonów	Magazyn (d. budynek prądnicy) /9/	Dębowa	
Jabłonów	Spichlerz /10/	Dębowa	
Jabłonów	Magazyn chemiczny (d. stajnia) /11/	Dębowa	
Jabłonów	Budynek gospodarczy (d. pralnia) /12/	Dębowa	
Jabłonów	Dom mieszkalny /13/	Dębowa	3
Jabłonów	Budynek gospodarczy /14/	Dębowa	
Jabłonów	Budynek gospodarczy (d. dom ogrodnika) /16/	Dębowa	
Jabłonów	Dom mieszkalny /19/	Dębowa	35
Jabłonów	Dom mieszkalny /20/	Dębowa	36
Jabłonów	Dom	Dębowa	2
Jabłonów	Dom	Dębowa	4
Jabłonów	Budynek gospodarczy	Dębowa	4
Jabłonów	Dom	Dębowa	5
Jabłonów	Dom	Dębowa	6
Jabłonów	Budynek gospodarczy	Dębowa	6
Jabłonów	Dom	Dębowa	8
Jabłonów	Dom	Dębowa	9
Jabłonów	Dom	Dębowa	12
Jabłonów	Dom	Zielona	1
Jabłonów	Dom	Zielona	2
Jabłonów	Dom	Zielona	3
Jabłonów	Dom	Zielona	4
Jabłonów	Budynek gospodarczy	Zielona	4
Jabłonów	Dom	Zielona	6
Jabłonów	Dom	Zielona	7
Jabłonów	Budynek gospodarczy	Zielona	7

Jabłonów	Dom	Zielona	8
Jabłonów	Dom	Zielona	9
Jabłonów	Plebania	Zielona	12
Jabłonów	Budynek gospodarczy przy plebanii	Zielona	12
Jabłonów	Dom	Zielona	13-przebudowany
Jabłonów	Dom	Zielona	14
Jabłonów	Stodoła	Zielona	14
Jabłonów	Dom	Zielona	15
Jabłonów	Dom	Zielona	16-przebudowany
Jabłonów	Dom	Zielona	21
Jabłonów	Dom	Zielona	23
Jabłonów	Stodoła	Zielona	23
Jabłonów	Dom	Zielona	31
Jabłonów	Budynek gospodarczy	Zielona	31
Jabłonów	Dom	Zielona	32
Jabłonów	Dom	Żagańska	1
Jabłonów	Dom	Żagańska	2
Jabłonów	Budynek mieszkalno-gospodarczy	Żagańska	4a
Jabłonów	Dom	Żagańska	5
Jabłonów	Budynek gospodarczy	Żagańska	5
Jabłonów	Stodoła	Żagańska	5
Jabłonów	Budynek gospodarczy (d. dom)	Żagańska	7
Jabłonów	Dom	Żagańska	8
Jabłonów	Budynek gospodarczy	Żagańska	8
Jabłonów	Budynek gospodarczy	Żagańska	10
Jabłonów	Dom	Żagańska	11
Jabłonów	Budynek gospodarczy	Żagańska	11
Jabłonów	Dom	Żagańska	13
Jabłonów	Dom	Żagańska	14
Jabłonów	Dom	Żagańska	16
Jabłonów	Dom	Żagańska	20
Jabłonów	Dom	Żagańska	21
Jabłonów	Dom	Żagańska	31
Jabłonów	Budynek gospodarczy	Żagańska	31
Jabłonów	Dom	Żagańska	32
Jabłonów	Budynek gospodarczy	Żagańska	32
Jabłonów	Budynek gospodarczy	Żagańska	39
Jabłonów	Dom	Żagańska	41
Jabłonów	Dom	Żagańska	44
Jabłonów	Dom	Żagańska	46
Jabłonów	Budynek gospodarczy	Żagańska	46

Jablonów	Dom	Żagańska	50
Jablonów	Dom I	Żagańska	51
Jablonów	Dom II	Żagańska	51
Jablonów	Dom	Żagańska	56
Jablonów	Dom	Żagańska	57
Jablonów	Dom	Żagańska	58
Jablonów	Dom	Żagańska	60
Jablonów	Dom	Żagańska	61
Jablonów	Dom	Żagańska	62
Jablonów	Dom	Żagańska	63
Jablonów	Dom	Żagańska	65
Jablonów	Dom	Żagańska	66
Jablonów	Dom	Żagańska	68
Jablonów	Dom	Żagańska	69
Jablonów	Dom	Żagańska	73
Jablonów	Budynek gospodarczy	Żagańska	76
Jablonów	Budynek dworca kolejowego	Lipowa	Dz. Nr 266/2
Jablonów	Aleja jablonowo-gruszowa		Dz. Nr 917
Jablonów	Aleja klonowa	Droga pow. 1069F	Dz. Nr 21
Karczówka	Układ ruralistyczny	Historyczny układ wsi	
Karczówka	Cmentarz (d. ewangelicki)	Poza wsią	Dz. Nr 195/2
Karczówka	Historyczne otoczenie kościoła		
Karczówka	Szkoła		
Karczówka	Dom		1
Karczówka	Obora		1
Karczówka	Stodoła		1
Karczówka	Dom		2
Karczówka	Budynek gospodarczy		2
Karczówka	Dom		3
Karczówka	Budynek gospodarczy		3
Karczówka	Dom		6
Karczówka	Dom		7
Karczówka	Budynek gospodarczy		7
Karczówka	Dom		8
Karczówka	Dom		9
Karczówka	Dom		10
Karczówka	Dom		11
Karczówka	Budynek gospodarczy		11
Karczówka	Dom		12
Karczówka	Dom		13
Karczówka	Budynek gospodarczy		14
Karczówka	Dom		15

Karczówka	Dom		17
Karczówka	Obora		17
Karczówka	Budynek gospodarczy I		17
Karczówka	Budynek gospodarczy II		17
Karczówka	Dom		19
Karczówka	Budynek gospodarczy		19
Karczówka	Dom		20
Karczówka	Dom		23
Karczówka	Dom		25
Karczówka	Budynek gospodarczy		25
Karczówka	Dom		27
Karczówka	Stodoła		27
Karczówka	Budynek gospodarczy		27
Karczówka	Dom		28
Karczówka	Budynek gospodarczy I		28
Karczówka	Budynek gospodarczy II		28
Karczówka	Budynek gospodarczy III		28
Karczówka	Dom		29
Karczówka	Dom		35
Karczówka	Stodoła		35
Karczówka	Budynek gospodarczy I		36
Karczówka	Budynek gospodarczy II		36
Karczówka	Aleja lipowa	Droga pow. 1071F	Dz. Nr 320
Marcinów	Dom		7
Marcinów	Budynek gospodarczy		7
Marcinów	Dom I		8
Marcinów	Dom		9
Marcinów	Dom		10
Marcinów	Budynek gospodarczy		10
Marcinów	Dom		11
Marcinów	Budynek gospodarczy I		11-zmieniono numer
Marcinów	Budynek gospodarczy II		15a-zmieniono numer
Marcinów	Budynek mieszkalno-gospodarczy		15a-przebudowany
Marcinów	Dom		15a
Marcinów	Dom		16
Marcinów	Budynek gospodarczy		16
Marcinów	Dom		18
Marcinów	Dom		19
Marcinów	Budynek gospodarczy		19
Marcinów	Dom		21
Marcinów	Budynek gospodarczy		21
Marcinów	Dom		23

Marcinów	Dom		24
Marcinów	Cmentarz rzym.-kat. (d. ewangelicki)		Dz. Nr 89
Przylaski	Cmentarz rzym.-kat. (d. ewangelicki)	We wsi	Dz. Nr 161
Przylaski	Cmentarz (d. ewangelicki)		Dz. Nr 161
Przylaski	Dom		1
Przylaski	Budynek mieszkalno-gospodarczy		1
Przylaski	Dom		8
Przylaski	Dom		9
Przylaski	Dom		11
Przylaski	Stodoła		11
Przylaski	Dom		12
Przylaski	Dom		13
Przylaski	Stodoła I		13
Przylaski	Stodoła II		13
Przylaski	Dom		14
Przylaski	Dom		16
Przylaski	Stodoła		16
Przylaski	Budynek gospodarczy		16
Przylaski	Dom		17
Przylaski	Dom		18
Przylaski	Dom		20
Przylaski	Dom		21
Przylaski	Dom		22
Przylaski	Budynek gospodarczy		22
Przylaski	Budynek mieszkalno-gospodarczy		27
Przylaski	Dom		28
Przylaski	Stodoła		28
Przylaski	Budynek gospodarczy		28
Przylaski	Budynek mieszkalno-gospodarczy		30
Przylaski	Dom		31
Przylaski	Budynek gospodarczy		31
Przylaski	Dom		32
Przylaski	Dom		34
Przylaski	Budynek gospodarczy I		36
Przylaski	Budynek gospodarczy II		36
Przylaski	Dom		40
Przylaski	Dom		43
Przylaski	Dom		44
Przylaski	Stodoła		46
Przylaski	Dom		49

Stanów	Cmentarz (d. ewangelicki)	Przy zborze ewangelickim	Dz.nr 346/1- LP
Stanów	Historyczne otoczenie kościoła		
Stanów	Kapliczka św. Jana Nepomucena	Figura obecnie w kościele	
Stanów	Szkoła		42
Stanów	Dom		1
Stanów	Dom		2
Stanów	Dom		7
Stanów	Dom		8
Stanów	Dom mieszkalny (d. plebania)		10
Stanów	Budynek gospodarczy		10
Stanów	Dom		11
Stanów	Dom		12
Stanów	Dom		18
Stanów	Budynek gospodarczy		32
Stanów	Dom		33
Stanów	Dom		36
Stanów	Dom		39
Stanów	Budynek gospodarczy		39
Stanów	Dom		43
Stanów	Budynek gospodarczy		48
Stanów	Dom		50
Stanów	Dom		55
Wichów	Cmentarz rzym.-kat. (d. ewangelicki)	Poza wsią, wśród pól	Dz. Nr 99
Wichów	Park krajobrazowy		Dz. Nr 490/59
Wichów	Wieża kościoła ewangelickiego		
Wichów	Cmentarz (d. ewangelicki)	Wokół kościoła	
Wichów	Plebania		
Wichów	Dom		1
Wichów	Dom		2
Wichów	Budynek gospodarczy I		4
Wichów	Budynek gospodarczy II		4
Wichów	Budynek mieszkalno-gospodarczy		6
Wichów	Dom		17
Wichów	Budynek mieszkalno-gospodarczy		23
Wichów	Remiza		23
Wichów	Dom		25
Wichów	Budynek gospodarczy		25
Wichów	Dom		26

Wichów	Dom		30-przebudowany
Wichów	Budynek mieszkalno-gospodarczy		37
Wichów	Budynek mieszkalno-gospodarczy		38
Wichów	Dom		44
Wichów	Dom		45
Wichów	Budynek gospodarczy		62
Wichów	Budynek gospodarczy		63-bud. mieszkalny
Wichów	Dom		63
Wichów	Dom		71-przebudowany
Wichów	Budynek gospodarczy		71
Wichów	Dom		72-przebudowany
Wichów	Budynek gospodarczy		72
Wichów	Budynek gospodarczy		73
Wichów	Dom		75
Wichów	Dom		84
Wichów	Budynek gospodarczy		84
Wichów	Dom		86
Wichów	Budynek gospodarczy		86
Wichów	Dom		87
Wichów	Linia kolejowa Zielona Góra-Szprotawa		Dz. Nr 4; 216
Wichów	Aleja lipowa	Droga pow. 1048F	Dz. Nr 252
Wichów	Aleja lipowa	Droga pow. 1053F	Dz.nr 824
Wrzesiny	Cmentarz rzym.-kat. (d. ewangelicki)	Przy bocznej dr. wiejskiej	Dz. Nr 74
Wrzesiny	Ogrodzenie kościoła		
Wrzesiny	Historyczne otoczenie kościoła		
Wrzesiny	Kaplica cmentarna	Górna	Dz. Nr 74
Wrzesiny	Zespół folwarczny:	Górna	
Wrzesiny	Dom właściciela /2/	Górna	
Wrzesiny	Stajnia I /3/	Górna	
Wrzesiny	Dom mieszkalny /4/	Górna	
Wrzesiny	Dom mieszkalny /5/	Górna	
Wrzesiny	Stajnia II /6/	Górna	
Wrzesiny	Pomieszczenie magazynowe /7/	Górna	

Wrzesiny	Świniarnia /8/	Górna	
Wrzesiny	Kurnik /9/	Górna	
Wrzesiny	Obora-magazyn zbożowy / 10/	Górna	
Wrzesiny	Stodoła I /11/	Górna	
Wrzesiny	Garaże /12/	Górna	
Wrzesiny	Owczarnia /13/	Górna	
Wrzesiny	Wiata /14/	Górna	
Wrzesiny	Stodoła II /15/	Górna	
Wrzesiny	Dom mieszkalny /16/	Górna	
Wrzesiny	Obora /18/	Górna	
Wrzesiny	Budynek mieszkalno-gospodarczy	Górna	9
Wrzesiny	Dom	Szkolna	1
Wrzesiny	Budynek gospodarczy	Szkolna	1
Wrzesiny	Dom	Szkolna	2
Wrzesiny	Dom	Szkolna	3
Wrzesiny	Dom	Szkolna	4
Wrzesiny	Dom	Szkolna	6
Wrzesiny	Dom	Szkolna	7
Wrzesiny	Budynek gospodarczy	Szkolna	7
Wrzesiny	Dom	Szkolna	8
Wrzesiny	Dom	Szkolna	15
Wrzesiny	Dom	Szkolna	20-przebudowany
Wrzesiny	Dom	Szkolna	22
Wrzesiny	Dom	Szkolna	23zmieniono nr
Wrzesiny	Dom	Szkolna	26
Wrzesiny	Dom	Szkolna	27
Wrzesiny	Dom	Szkolna	28
Wrzesiny	Budynek gospodarczy I	Szkolna	28-zmiana przeznaczenia
Wrzesiny	Budynek gospodarczy II	Szkolna	28-zmiana przeznaczenia
Wrzesiny	Obora (d. PGR)	Szkolna	

Płyta nagrobna dziecka (XVI w.) z kościoła p.w. Narodzenia NMP w Chotkowie w trakcie prac konserwatorskich 2016 r. (prace dofinansowano ze środków MKiDN)

8.4. Zabytki archeologiczne

Zabytek archeologiczny, to zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów lub zabytek ruchomy, będący tym wytworem (art. 3 pkt. 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r., (Dz. U. 2022 r., poz. 840 ze zm.).

Obszar gminy Brzeźnica został rozpoznany archeologicznie w ramach Archeologicznego Zdjęcia Polski (AZP). AZP to program badawczy obejmujący swym zasięgiem terytorium całej Polski. Pozwala na dokładne rozpoznanie zasobów archeologicznych. W swych dotychczasowych założeniach obejmuje bowiem 2 etapy badawcze:

- 1) kwerendę archiwalną w muzeach, instytucjach publicznych i publikacjach,
- 2) badania powierzchniowe.

Należy jednak pamiętać, że baza danych AZP jest bazą otwartą. Dołączane są do niej ciągle nowe informacje pochodzące z kolejnych badań czy też weryfikacji badań wcześniejszych. W związku z powyższym dokumentacja stanowisk archeologicznych utworzona metodą AZP jest źródłem najbardziej aktualnej wiedzy o terenie.

Powiat	Gmina	Miejscowość	Stanowisko	Nr na obszarze AZP	Obszar AZP	funkcja	chronologia	przynależność kulturowa	nr rejestru zabytków	data wpisu do rejestru zabytków	lokalizacja	uwagi
żagański/ zielonogórski	Brzeźnica/ Nowogród Bobrzański	Przylaski /Urzuty	Urzuty, st. 23	57	65-13	osada	PŚ					
żagański	Brzeźnica	Przylaski	Urzuty, st. 32	67	65-13	ślad osadniczy	PŚ					
żagański	Brzeźnica	Przylaski	Przylaski, st. 1	71	65-13	punkt osadniczy	PŚ/NŻ					
żagański	Brzeźnica	Przylaski	Przylaski, st. 2	72	65-13	ślad osadniczy ślad osadniczy	OWR PŚ/NŻ					
żagański	Brzeźnica	Przylaski	Przylaski, st. 3	73	65-13	osada	PŚ					
żagański	Brzeźnica	Przylaski	Przylaski, st. 4	74	65-13	ślad osadniczy ślad osadniczy	pradzieje PŚ					
żagański	Brzeźnica	Przylaski	Przylaski, st. 5	75	65-13	ślad osadniczy punkt osadniczy ślad osadniczy	Ha pradzieje PŚ/NŻ	k. lużycka				
żagański	Brzeźnica	Przylaski	Przylaski, st. 6	76	65-13	osada punkt osadniczy ślad osadniczy ślad osadniczy ślad osadniczy	Ha pradzieje WŚ WŚ PŚ	k. lużycka				
żagański	Brzeźnica	Przylaski	Przylaski, st. 7	77	65-13	punkt osadniczy punkt osadniczy punkt osadniczy ślad osadniczy	Ha OWR pradzieje PŚ	k. lużycka				
żagański	Brzeźnica	Przylaski	Przylaski, st. 8	78	65-13	ślad osadniczy ślad osadniczy osada	neolit pradzieje PŚ					
żagański	Brzeźnica	Przylaski	Przylaski, st. 9	79	65-13	osada	PŚ					
żagański	Brzeźnica	Przylaski	Przylaski, st. 10	80	65-13	punkt osadniczy	PŚ					
żagański	Brzeźnica	Przylaski	Przylaski, st. 11	81	65-13	ślad osadniczy ślad osadniczy	EK PŚ					

żagański	Brzeźnica	Przylaski	Przylaski, st. 12	82	65-13	punkt osadniczy ślad osadniczy	OWR PŚ					
żagański	Brzeźnica	Przylaski	Urzuty, st. 4	83	65-13	osada ślad osadniczy punkt osadniczy	Ha/Lt pradzieje PŚ					
żagański	Brzeźnica	Przylaski	Przylaski, st. 13	84	65-13	ślad osadniczy osada	pradzieje PŚ					
żagański	Brzeźnica	Przylaski	Przylaski, st. 14	85	65-13	osada	PŚ					
żagański	Brzeźnica	Przylaski	Przylaski, st. 15	86	65-13	osada	PŚ/NŻ					
żagański	Brzeźnica	Przylaski	Przylaski, st. 16	87	65-13	osada	PŚ					
żagański	Brzeźnica	Przylaski	Przylaski, st. 17	88	65-13	punkt osadniczy	PŚ					
żagański	Brzeźnica	Przylaski	Przylaski, st. 18	89	65-13	punkt osadniczy	PŚ/NŻ					
żagański	Brzeźnica	Przylaski	Przylaski, st. 19	90	65-13	osada	PŚ					
żagański	Brzeźnica	Przylaski	Przylaski, st. 20	91	65-13	osada	PŚ					
żagański	Brzeźnica	Przylaski	Przylaski, st. 21	92	65-13	osada	PŚ					
zielonogórski/ żagański	Nowogród Bobrzański/ Brzeźnica	Urzuty/ Przylaski	Urzuty, st. 36	102	65-13	osada	PŚ					
żagański	Brzeźnica	Przylaski	Przylaski	104	65-13	cmentarzysko	Ha	k. lużycka				archiwalne
żagański	Brzeźnica	Przylaski	Skibice, st. 23	106	65-13	wał	pradzieje/ WŚ					
żagański	Brzeźnica	Przylaski	Przylaski, st. 24	110	65-13	wał	pradzieje					
żagański	Brzeźnica	Przylaski	Przylaski, st. 25	115	65-13	cmentarzysko kurhanowe	brak danych					
żagański	Brzeźnica	Stanów	Stanów, st. 1	7	66-12	cmentarzysko kurhanowe cmentarzysko cmentarzysko kurhanowe	EB EB EB	k. lużycka k. lużycka k. lużycka				
żagański	Brzeźnica	Brzeźnica	Stanów, st. 2	8	66-12	cmentarzysko kurhanowe cmentarzysko kurhanowe	EB	k. lużycka				

żagański	Brzeźnica	Stanów/ Brzeźnica	Stanów, st. 3	9	66-12	punkt osadniczy śląd osadniczy	Ha PŚ	k. pomorska				
żagański	Brzeźnica	Stanów	Stanów, st. 4	10	66-12	śląd osadniczy punkt osadniczy	pradzieje PŚ/NŻ					
żagański	Brzeźnica	Stanów	Stanów, st. 5	11	66-12	śląd osadniczy	PŚ					
żagański	Brzeźnica	Stanów	Stanów, st. 6	12	66-12	punkt osadniczy	PŚ					
żagański	Brzeźnica	Stanów	Stanów, st. 7	13	66-12	punkt osadniczy	PŚ/NŻ					
żagański	Brzeźnica	Stanów	Stanów, st. 8	14	66-12	punkt osadniczy	PŚ					
żagański	Brzeźnica	Stanów	Stanów, st. 9	15	66-12	cmentarzysko śląd osadniczy	Ha/Lt PŚ	k. pomorska				
żagański	Brzeźnica	Stanów	Stanów, st. 10	16	66-12	punkt osadniczy śląd osadniczy śląd osadniczy	Ha pradzieje PŚ	k. łżycka				
żagański	Brzeźnica	Stanów	Stanów, st. 11	17	66-12	cmentarzysko punkt osadniczy śląd osadniczy punkt osadniczy	EB/Ha pradzieje WŚ PŚ	k. łżycka				
żagański	Brzeźnica	Stanów	Stanów, st. 12	18	66-12	punkt osadniczy punkt osadniczy śląd osadniczy	EB/Ha pradzieje PŚ	k. łżycka				
żagański	Żagań/ Brzeźnica	Gorzupia Dolna/ Stanów	Dybów, st. 2	27	66-12	punkt osadniczy punkt osadniczy punkt osadniczy punkt osadniczy	EB Ha/t pradzieje PŚ	k. łżycka k. pomorska				
żagański	Brzeźnica	Stanów	Stanów	73	66-12	znalezisko luźne	neolit					archiwalne
żagański	Brzeźnica	Stanów	Stanów	74	66-12	brak danych	brak danych					archiwalne
żagański	Brzeźnica	Stanów	Stanów	75	66-12	brak danych	brak danych					archiwalne
żagański	Brzeźnica	Stanów	Stanów	76	66-12	brak danych	EB					archiwalne
żagański	Brzeźnica	Stanów	Stanów	77	66-12	cmentarzysko kurhanowe	EB					archiwalne
żagański	Brzeźnica	Stanów	Dybów, st. 7	90	66-12	wał	pradzieje/ WŚ?					

żagański/ zielonogórski	Brzeźnica/ Nowogród Bobrzański	Stanów/ Przybymierz	Dybbów, st. 8	91	66-12	wał	pradzieje/ WŚ					
żagański	Brzeźnica	Stanów	Dybbów, st. 9	92	66-12	wał	pradzieje/ WŚ					
żagański	Brzeźnica	Stanów	Dybbów, st. 10	93	66-12	wał	pradzieje/ WŚ					
żagański	Brzeźnica	Stanów	Stanów, st. 13	94	66-12	wał	pradzieje/ WŚ					
żagański	Brzeźnica	Stanów	Stanów, st. 14	95	66-12	wał	pradzieje/ WŚ					
żagański	Brzeźnica	Stanów	Stanów, st. 15	96	66-12	wał	pradzieje/ WŚ					
żagański	Brzeźnica	Stanów	Stanów, st. 16	97	66-12	wał	pradzieje/ WŚ					
żagański	Brzeźnica	Stanów	Stanów, st. 17	98	66-12	wał	pradzieje/ WŚ					
żagański	Brzeźnica	Stanów	Stanów, st. 18	99	66-12	wał	pradzieje/ WŚ					
żagański	Brzeźnica	Stanów	Stanów, st. 19	100	66-12	wał	pradzieje/ WŚ					
żagański	Brzeźnica	Stanów	Stanów, st. 20	101	66-12	wał	PŚ/NŻ					
żagański	Brzeźnica	Stanów	Stanów, st. 21	102	66-12	wał/ grobla	PŚ/NŻ					
żagański	Brzeźnica	Stanów	Stanów, st. 22	113	66-12	miejsce po kościele ewangelickim	XIX w.			346/2		
żagański	Brzeźnica	Brzeźnica	Brzeźnica, st. 9	5	66-13	punkt osadniczy	PŚ					
żagański	Brzeźnica	Brzeźnica	Brzeźnica, st. 10	6	66-13	śląd osadniczy	PŚ					
żagański	Brzeźnica	Brzeźnica	Brzeźnica, st. 11	7	66-13	śląd osadniczy śląd osadniczy śląd osadniczy	Ha/Lt pradzieje PŚ	k. pomorska				
żagański	Brzeźnica	Brzeźnica	Brzeźnica, st. 12	8	66-13	cmentarzysko śląd osadniczy śląd osadniczy śląd osadniczy	EB Lt pradzieje PŚ/NŻ					
żagański	Brzeźnica	Brzeźnica	Brzeźnica, st. 13	9	66-13	śląd osadniczy punkt osadniczy	pradzieje PŚ/NŻ					

żagański	Brzeźnica	Brzeźnica	Brzeźnica, st. 14	10	66-13	punkt osadniczy punkt osadniczy ślad osadniczy	EB pradzieje PŚ	k. lużycka				
żagański	Brzeźnica	Brzeźnica	Brzeźnica, st. 1	11	66-13	osada	Ha	k. pomorska	405/Ar	1972-11-22		archiwalne
żagański	Brzeźnica	Brzeźnica	Brzeźnica, st. 6	12	66-13	brak danych	brak danych					archiwalne
żagański	Brzeźnica	Brzeźnica	Brzeźnica, st. 7	13	66-13	brak danych	brak danych	k. pomorska				archiwalne
żagański	Brzeźnica	Brzeźnica	Brzeźnica, st. 15	14	66-13	osada punkt osadniczy	Lt pradzieje	k. pomorska				
żagański	Brzeźnica	Brzeźnica	Brzeźnica, st. 16	15	66-13	ślad osadniczy ślad osadniczy ślad osadniczy	EB pradzieje PŚ	k. lużycka				
żagański	Brzeźnica	Brzeźnica	Brzeźnica, st. 17	16	66-13	punkt osadniczy	PŚ					
żagański	Brzeźnica	Brzeźnica	Brzeźnica, st. 18	17	66-13	ślad osadniczy ślad osadniczy punkt osadniczy	pradzieje WŚ PŚ/NŻ					
żagański	Brzeźnica	Przyłaski	Marcinów, st. 1	18	66-13	cmentarzysko kurhanowe	Ha		L-101/C	2022-10-07		
żagański	Brzeźnica	Brzeźnica	Marcinów, st. 2	19	66-13	cmentarzysko cmentarzysko kurhanowe	Ha EB	k. lużycka k. lużycka	L-102/C	2022-10-07		
żagański	Brzeźnica	Przyłaski	Marcinów, st. 3	20	66-13	cmentarzysko kurhanowe cmentarzysko kurhanowe	EB	k. lużycka				
żagański	Brzeźnica	Marcinów/ Brzeźnica	Marcinów, st. 4	21	66-13	punkt osadniczy punkt osadniczy punkt osadniczy ślad osadniczy	EB/Ha Lt pradzieje PŚ	k. lużycka k. pomorska				
żagański	Brzeźnica	Marcinów	Marcinów, st. 5	22	66-13	ślad osadniczy punkt osadniczy ślad osadniczy	EB/Ha WŚ PŚ	k. lużycka				
żagański	Brzeźnica	Marcinów	Marcinów, st. 6	23	66-13	punkt osadniczy punkt osadniczy ślad osadniczy ślad osadniczy	EB/Ha pradzieje WŚ PŚ	k. lużycka				

żagański	Brzeźnica	Marcinów	Marcinów, st. 7	24	66-13	cmentarzysko osada osada punkt osadniczy	EB/Ha Lt pradzieje PŚ	k. łużycka k. pomorska				
żagański	Brzeźnica	Marcinów	Marcinów, st. 8	25	66-13	punkt osadniczy	PŚ					
żagański	Brzeźnica	Marcinów	Marcinów, st. 9	26	66-13	śląd osadniczy punkt osadniczy punkt osadniczy punkt osadniczy punkt osadniczy	EK Ha pradzieje WŚ PŚ	k. łużycka				
żagański	Brzeźnica	Marcinów	Marcinów, st. 10	27	66-13	punkt osadniczy śląd osadniczy punkt osadniczy śląd osadniczy	Ha pradzieje WŚ PŚ	k. łużycka				
żagański	Brzeźnica	Marcinów	Marcinów, st. 11	28	66-13	śląd osadniczy punkt osadniczy śląd osadniczy śląd osadniczy	EB Lt pradzieje PŚ	k. łużycka k. pomorska				
żagański	Brzeźnica	Marcinów	Marcinów, st. 12	29	66-13	śląd osadniczy punkt osadniczy punkt osadniczy śląd osadniczy	EK Ha pradzieje PŚ	k. łużycka				
żagański	Brzeźnica	Marcinów	Marcinów, st. 13	30	66-13	punkt osadniczy śląd osadniczy punkt osadniczy śląd osadniczy	EB/Ha Lt pradzieje PŚ	k. łużycka k. pomorska				
żagański	Brzeźnica	Marcinów	Marcinów, st. 14	31	66-13	punkt osadniczy śląd osadniczy	pradzieje PŚ					
żagański	Brzeźnica	Marcinów	Marcinów, st. 15	32	66-13	punkt osadniczy punkt osadniczy punkt osadniczy	EB/Ha pradzieje PŚ/NZ	k. łużycka				
żagański	Brzeźnica	Marcinów	Marcinów, st. 16	33	66-13	punkt osadniczy śląd osadniczy	pradzieje PŚ					

żagański	Brzeźnica	Marcinów	Marcinów, st. 17	34	66-13	punkt osadniczy punkt osadniczy punkt osadniczy punkt osadniczy	EB/Ha OWR pradzieje PŚ/NŻ	k. lużycka				
żagański	Brzeźnica	Marcinów	Marcinów, st. 18	35	66-13	punkt osadniczy punkt osadniczy śląd osadniczy	EB/Ha pradzieje PŚ	k. lużycka				
żagański	Brzeźnica	Marcinów	Marcinów, st. 19	36	66-13	punkt osadniczy punkt osadniczy śląd osadniczy	EB/Ha pradzieje PŚ	k. lużycka				
żagański	Brzeźnica	Marcinów/ Brzeźnica	Marcinów, st. 20	37	66-13	punkt osadniczy punkt osadniczy śląd osadniczy	EB/Ha pradzieje PŚ	k. lużycka				
żagański	Brzeźnica	Marcinów	Marcinów, st. 21	38	66-13	punkt osadniczy punkt osadniczy	WŚ PŚ					
żagański	Brzeźnica	Marcinów	Marcinów, st. 22	39	66-13	punkt osadniczy punkt osadniczy śląd osadniczy osada	EB/Ha pradzieje WŚ PŚ	k. lużycka				
żagański	Brzeźnica	Przyłaski	Marcinów, st. 23	40	66-13	cmentarzysko kurhanowe	brak danych					
żagański	Brzeźnica	Brzeźnica	Brzeźnica, st. 19	41	66-13	punkt osadniczy punkt osadniczy punkt osadniczy śląd osadniczy	EB/Ha pradzieje WŚ WŚ PŚ	k. lużycka				
żagański	Brzeźnica	Brzeźnica	Brzeźnica, st. 20	42	66-13	śląd osadniczy	PŚ/NŻ					
żagański	Brzeźnica	Brzeźnica	Brzeźnica, st. 21	43	66-13	śląd osadniczy punkt osadniczy	pradzieje PŚ					
żagański	Brzeźnica	Brzeźnica	Brzeźnica, st. 22	44	66-13	śląd osadniczy śląd osadniczy	pradzieje PŚ					
żagański	Brzeźnica	Brzeźnica	Brzeźnica, st. 23	45	66-13	osada punkt osadniczy śląd osadniczy	EB/Ha pradzieje PŚ	k. lużycka				
żagański	Brzeźnica	Brzeźnica	Brzeźnica, st. 24	46	66-13	śląd osadniczy śląd osadniczy	pradzieje PŚ					

żagański	Brzeźnica	Brzeźnica	Brzeźnica, st. 25	47	66-13	punkt osadniczy	PŚ					
żagański	Brzeźnica	Brzeźnica	Brzeźnica, st. 26	48	66-13	punkt osadniczy punkt osadniczy ślad osadniczy	EB pradzieje PŚ/NZ	k. łżycka				
żagański	Brzeźnica	Brzeźnica	Brzeźnica, st. 27	49	66-13	punkt osadniczy ślad osadniczy ślad osadniczy punkt osadniczy	EK pradzieje WŚ PŚ					
żagański	Brzeźnica	Brzeźnica	Brzeźnica, st. 28	50	66-13	punkt osadniczy ślad osadniczy	pradzieje PŚ					
żagański	Brzeźnica	Brzeźnica	Brzeźnica, st. 29	51	66-13	ślad osadniczy	Ha	k. łżycka				
żagański	Brzeźnica	Brzeźnica	Brzeźnica, st. 30	52	66-13	ślad osadniczy ślad osadniczy	WŚ PŚ					
żagański	Brzeźnica	Brzeźnica	Brzeźnica, st. 2	53	66-13	osada ślad osadniczy ślad osadniczy	Ha/Lt pradzieje PŚ	k. pomorska	406/Ar	1972-11-22		
żagański	Brzeźnica	Brzeźnica	Brzeźnica, st. 31	54	66-13	ślad osadniczy punkt osadniczy	pradzieje PŚ					
żagański	Brzeźnica	Brzeźnica	Brzeźnica, st. 3	55	66-13	osada punkt osadniczy punkt osadniczy ślad osadniczy ślad osadniczy	Ha/Lt EB/Ha Ha/Lt pradzieje PŚ	k. pomorska k. łżycka k. pomorska	405/Ar	1972-11-22		
żagański	Brzeźnica	Brzeźnica	Brzeźnica, st. 4	56	66-13	punkt osadniczy punkt osadniczy osada osada osada osada	Ha/Lt WŚ EB/Ha Lt pradzieje PŚ	k. pomorska k. łżycka k. pomorska				
żagański	Brzeźnica	Brzeźnica	Brzeźnica, st. 5	57	66-13	punkt osadniczy punkt osadniczy punkt osadniczy ślad osadniczy	OWR EB/Ha Lt pradzieje PŚ	k. łżycka k. łżycka				

żagański	Brzeźnica	Brzeźnica	Brzeźnica, st. 8	58	66-13	brak danych	Lt OWR					archiwalne
żagański	Brzeźnica	Wrzesiny	Wichów, st. 11	59	66-13	punkt osadniczy osada punkt osadniczy	Ha Lt pradzieje	k. lużycka				
żagański	Brzeźnica	Chotków	Wichów, st. 12	60	66-13	śląd osadniczy śląd osadniczy śląd osadniczy	EB pradzieje PŚ	k. lużycka				
żagański	Brzeźnica	Chotków	Wichów, st. 13	61	66-13	śląd osadniczy śląd osadniczy śląd osadniczy	Ha pradzieje PŚ	k. lużycka				
żagański	Brzeźnica	Wichów	Wichów, st. 14	62	66-13	śląd osadniczy śląd osadniczy	pradzieje PŚ					
żagański	Brzeźnica	Wichów	Wichów, st. 15	63	66-13	śląd osadniczy śląd osadniczy	pradzieje PŚ					
żagański	Brzeźnica	Przylaski	Wichów, st. 22	64	66-13	punkt osadniczy	PŚ					
żagański	Brzeźnica	Przylaski	Przylaski, st. 23	65	66-13	punkt osadniczy	PŚ/NŻ					
żagański	Brzeźnica	Marcinów	Marcinów	66	66-13	cmentarzysko	brak danych					archiwalne
żagański	Brzeźnica	Marcinów	Marcinów	67	66-13	brak danych	EB					archiwalne
żagański	Brzeźnica	Brzeźnica	Brzeźnica	68	66-13	grób	brak danych					archiwalne
żagański	Brzeźnica	Brzeźnica	Brzeźnica	69	66-13	znalezisko luźne	brak danych					archiwalne
żagański	Brzeźnica	Brzeźnica	Brzeźnica	70	66-13	brak danych	EB					archiwalne
żagański	Brzeźnica	Brzeźnica	Brzeźnica	71	66-13	cmentarzysko	Ha					archiwalne
żagański	Brzeźnica	Brzeźnica	Brzeźnica	72	66-13	znalezisko luźne	Ha Ha					archiwalne
żagański	Brzeźnica	Brzeźnica	Brzeźnica	73	66-13	brak danych	WŚ					archiwalne
żagański	Brzeźnica	Marcinów/ Przylaski	Marcinów, st. 24	78	66-13	wał	pradzieje/ WŚ					
żagański	Brzeźnica	Brzeźnica	Brzeźnica, st. 37	79	66-13	wał	pradzieje/ WŚ					
żagański	Brzeźnica	Brzeźnica	Brzeźnica, st. 38	80	66-13	grobla	PŚ					
żagański	Brzeźnica	Brzeźnica	Brzeźnica, st. 39	81	66-13	grobla	PŚ					

żagański	Brzeźnica	Brzeźnica	Brzeźnica, st. 40	82	66-13	grobla	PŚ					
żagański	Brzeźnica	Brzeźnica	Brzeźnica, st. 41	83	66-13	wał	PŚ					
żagański	Brzeźnica	Marcinów	Marcinów, st. 25	84	66-13	miejsce po kościele ewangelickim	XIX w				83	
żagański	Brzeźnica	Przylaski	Przylaski, st. 26	85	66-13	miejsce po dworze	XIX w				100/4	
żagański	Brzeźnica	Chotków	Studnice, st. 1	61	66-14	śląd osadniczy		k. łżycka				archiwalne
żagański	Brzeźnica	Chotków	Studnice, st. 2	62	66-14	śląd osadniczy śląd osadniczy	EB PŚ/NŻ	k. łżycka				
żagański	Brzeźnica	Chotków	Studnice, st. 3	63	66-14	śląd osadniczy	WŚ					
żagański	Brzeźnica	Wichów	Wichów, st. 1	64	66-14	osada punkt osadniczy punkt osadniczy śląd osadniczy	Ha/Lt Ha/Lt pradzieje PŚ	k. pomorska k. pomorska	404/Ar	1972-11-22		
żagański	Brzeźnica	Wichów	Wichów, st. 2	65	66-14	cmentarzysko punkt osadniczy śląd osadniczy	Ha PŚ	k. łżycka k. pomorska				
żagański	Brzeźnica	Wichów	Wichów, st. 3	66	66-14	punkt osadniczy	PŚ					archiwalne
żagański	Brzeźnica	Wichów	Wichów, st. 5	68	66-14	osada osada osada śląd osadniczy	EB/Ha Lt pradzieje PŚ	k. łżycka k. pomorska				
żagański	Brzeźnica	Wichów	Wichów, st. 6	69	66-14	punkt osadniczy	PŚ					
żagański	Brzeźnica	Wichów	Wichów, st. 7	70	66-14	osada	PŚ					
żagański	Brzeźnica	Wichów	Wichów, st. 8	71	66-14	śląd osadniczy śląd osadniczy	EK PŚ					
żagański	Brzeźnica	Wichów	Wichów, st. 9	72	66-14	punkt osadniczy	PŚ/NŻ					
nowosolski/ żagański	Kożuchów/ Brzeźnica	Mirocin Górny/ Wichów	Przyborze, st. 1	74	66-14	cmentarzysko kurhanowe	EB EB					archiwalne

żagański	Brzeźnica	Wichów	Przyborze, st. 2	75	66-14	śląd osadniczy punkt osadniczy śląd osadniczy	EB pradzieje OWR PŚ	k. lużycka				
żagański	Brzeźnica	Wichów	Przyborze, st. 3	76	66-14	punkt osadniczy punkt osadniczy punkt osadniczy śląd osadniczy	EB pradzieje OWR/WS PŚ	k. lużycka				
żagański	Brzeźnica	Wichów	Przyborze, st. 4	77	66-14	śląd osadniczy osada punkt osadniczy	EB OWR pradzieje	k. lużycka				
żagański	Brzeźnica	Wichów	Przyborze, st. 5	78	66-14	punkt osadniczy punkt osadniczy śląd osadniczy	OWR pradzieje PŚ					
żagański	Brzeźnica	Wichów	Przyborze, st. 7	80	66-14	śląd osadniczy śląd osadniczy	EK PŚ					
żagański	Brzeźnica	Wichów	Przyborze, st. 8	81	66-14	śląd osadniczy punkt osadniczy śląd osadniczy	EB Lt pradzieje	k. lużycka k. pomorska				
żagański	Brzeźnica	Wichów	Przyborze, st. 9	82	66-14	śląd osadniczy	EK					
żagański	Brzeźnica	Wichów	Przyborze, st. 10	83	66-14	śląd osadniczy śląd osadniczy śląd osadniczy	EB pradzieje PŚ	k. lużycka				
żagański	Brzeźnica	Wichów	Przyborze, st. 11	84	66-14	śląd osadniczy śląd osadniczy śląd osadniczy	EB pradzieje PŚ	k. lużycka				
żagański	Brzeźnica	Wichów	Wichów	86	66-14	znalezisko luźne	neolit					archiwalne
żagański	Brzeźnica	Wichów	Wichów	87	66-14	znalezisko luźne	brak danych					archiwalne
żagański	Brzeźnica	Wichów	Wichów	88	66-14	brak danych	ŚR					archiwalne
żagański	Brzeźnica	Chotków	Studnice	89	66-14	cmentarzysko	EB	k. lużycka				archiwalne
żagański	Brzeźnica	Wichów	Przyborze, st. 12	92	66-14	miejsce po dworze	XIX w					
żagański	Brzeźnica	Wichów	Wichów, st. 16	93	66-14	miejsce po wicy rycerskiej	2 poł. XIV- XV w.					

żagański	Brzeźnica	Wichów	Wichów, st. 17	94	66-14	miejsce po dworze	XVII w.					
żagański	Brzeźnica	Wichów	Wichów, st. 18	95	66-14	miejsce po dworze	XVIII w.					
żagański	Brzeźnica	Wichów	Wichów, st. 19	96	66-14	miejsce po kościele	XIX w.					
żagański	Brzeźnica	Chotków	Studnice, st. 4	97	66-14	miejsce po sanktuarium	XVII-XVIII w.					archiwalne
żagański	Brzeźnica	Karczówka	Karczówka, st. 1	68	67-12	śląd osadniczy śląd osadniczy	Ha pradzieje	k. lużycka				
żagański	Brzeźnica	Karczówka	Karczówka, st. 5	69	67-12	punkt osadniczy	brak danych					archiwalne
żagański	Brzeźnica	Karczówka	Karczówka, st. 2	1	67-13	skarb	brak danych					archiwalne
żagański	Brzeźnica	Karczówka	Karczówka, st. 3	2	67-13	śląd osadniczy	PŚ					
żagański	Brzeźnica	Karczówka	Karczówka, st. 4	3	67-13	znalezisko luźne	EK					archiwalne
żagański	Brzeźnica	Karczówka	Karczówka, st. 6	4	67-13	śląd osadniczy punkt osadniczy	Ha PŚ	k. lużycka				
żagański	Brzeźnica	Karczówka	Karczówka, st. 7	5	67-13	śląd osadniczy śląd osadniczy	pradzieje PŚ					
żagański	Brzeźnica	Karczówka	Karczówka, st. 10	8	67-13	punkt osadniczy śląd osadniczy śląd osadniczy	Ha pradzieje PŚ	k. lużycka				
żagański	Brzeźnica	Karczówka	Karczówka, st. 11	9	67-13	punkt osadniczy	EB/Ha	k. lużycka				
żagański	Brzeźnica	Brzeźnica	Karczówka, st. 12	10	67-13	śląd osadniczy śląd osadniczy	Ha PŚ	k. lużycka				
żagański	Brzeźnica	Jablonów	Karczówka, st. 13	11	67-13	śląd osadniczy śląd osadniczy	pradzieje PŚ					
żagański	Brzeźnica	Jablonów	Karczówka, st. 14	12	67-13	punkt osadniczy śląd osadniczy śląd osadniczy	Ha pradzieje PŚ	k. lużycka				

żagański	Brzeźnica	Jabłonów	Jabłonów, st. 1	13	67-13	cmentarzysko cmentarzysko punkt osadniczy	EB/Ha EB/Ha pradzieje	k. lużycka k. lużycka				
żagański	Brzeźnica	Jabłonów	Jabłonów, st. 2	14	67-13	znalezisko luźne	EK					archiwalne
żagański	Brzeźnica	Jabłonów	Jabłonów, st. 3	15	67-13	punkt osadniczy punkt osadniczy punkt osadniczy śląd osadniczy	EB Ha/Lt pradzieje PŚ	k. lużycka k. pomorska				
żagański	Brzeźnica	Jabłonów	Jabłonów, st. 4	16	67-13	skarb	brak danych					archiwalne
żagański	Brzeźnica	Jabłonów	Jabłonów, st. 5	17	67-13	punkt osadniczy punkt osadniczy śląd osadniczy	EB Ha PŚ	k. lużycka k. lużycka				
żagański	Brzeźnica	Jabłonów	Jabłonów, st. 6	18	67-13	punkt osadniczy punkt osadniczy śląd osadniczy	Ha/Lt pradzieje PŚ	k. lużycka				
żagański	Brzeźnica	Jabłonów	Jabłonów, st. 7	19	67-13	śląd osadniczy śląd osadniczy	pradzieje PŚ					
żagański	Brzeźnica	Jabłonów	Jabłonów, st. 8	20	67-13	śląd osadniczy śląd osadniczy	pradzieje PŚ					
żagański	Brzeźnica	Jabłonów	Jabłonów, st. 9	21	67-13	śląd osadniczy	pradzieje					
żagański	Brzeźnica	Jabłonów	Jabłonów, st. 10	22	67-13	śląd osadniczy	pradzieje					
żagański	Brzeźnica	Jabłonów	Jabłonów, st. 11	23	67-13	śląd osadniczy śląd osadniczy	pradzieje PŚ					
żagański	Żagań/ Brzeźnica	Dziętrzychowice/ Jabłonów	Jabłonów, st. 12	24	67-13	śląd osadniczy punkt osadniczy punkt osadniczy śląd osadniczy	EK Ha/Lt pradzieje PŚ	k. pomorska				
żagański	Brzeźnica	Jabłonów	Jabłonów, st. 13	25	67-13	punkt osadniczy punkt osadniczy śląd osadniczy	Ha pradzieje PŚ	k. lużycka				
żagański	Brzeźnica	Jabłonów	Jabłonów, st. 14	26	67-13	punkt osadniczy punkt osadniczy śląd osadniczy	Ha/Lt pradzieje PŚ	k. pomorska				

żagański	Brzeźnica	Jabłonów	Jabłonów, st. 15	27	67-13	śląd osadniczy śląd osadniczy	pradzieje PŚ					
żagański	Brzeźnica	Jabłonów	Jabłonów, st. 20	36	67-13	cmentarzysko śląd osadniczy	EB PŚ	k. lużycka				
żagański	Brzeźnica	Jabłonów	Jabłonów, st. 21	37	67-13	punkt osadniczy punkt osadniczy punkt osadniczy	Lt pradzieje PŚ	k. pomorska				
żagański	Brzeźnica	Jabłonów	Jabłonów, st. 22	38	67-13	punkt osadniczy śląd osadniczy	pradzieje PŚ					
żagański	Brzeźnica	Jabłonów	Jabłonów, st. 23	39	67-13	śląd osadniczy	PŚ					
żagański	Brzeźnica	Jabłonów	Jabłonów, st. 24	40	67-13	punkt osadniczy punkt osadniczy śląd osadniczy	Ha/Lt pradzieje PŚ	k. lużycka				
żagański	Brzeźnica	Jabłonów	Jabłonów, st. 25	41	67-13	osada punkt osadniczy	EB pradzieje	k. lużycka				
żagański	Brzeźnica	Jabłonów	Jabłonów, st. 26	42	67-13	punkt osadniczy punkt osadniczy śląd osadniczy	EB pradzieje PŚ	k. lużycka				
żagański	Brzeźnica	Jabłonów	Jabłonów, st. 27	43	67-13	śląd osadniczy śląd osadniczy śląd osadniczy	Lt pradzieje PŚ	k. pomorska				
żagański	Brzeźnica	Jabłonów	Jabłonów, st. 28	44	67-13	śląd osadniczy śląd osadniczy śląd osadniczy	pradzieje WŚ PŚ					
żagański	Brzeźnica	Jabłonów	Jabłonów, st. 29	45	67-13	punkt osadniczy punkt osadniczy	pradzieje PŚ					
żagański	Brzeźnica	Jabłonów	Jabłonów, st. 30	46	67-13	punkt osadniczy punkt osadniczy śląd osadniczy	Lt pradzieje PŚ	k. pomorska				
żagański	Brzeźnica	Jabłonów	Jabłonów, st. 31	47	67-13	śląd osadniczy śląd osadniczy	pradzieje PŚ					
żagański	Brzeźnica	Jabłonów	Jabłonów, st. 32	48	67-13	śląd osadniczy śląd osadniczy	pradzieje PŚ					

żagański	Brzeźnica	Jabłonów	Jabłonów, st. 33	49	67-13	śląd osadniczy śląd osadniczy śląd osadniczy	EK pradzieje PŚ					
żagański	Brzeźnica	Jabłonów	Jabłonów, st. 34	50	67-13	śląd osadniczy śląd osadniczy	pradzieje PŚ					
żagański	Brzeźnica	Jabłonów	Jabłonów, st. 35	51	67-13	śląd osadniczy śląd osadniczy śląd osadniczy	EB WŚ PŚ	k. łżycka				
żagański	Brzeźnica	Jabłonów	Jabłonów, st. 36	52	67-13	punkt osadniczy	PŚ					
żagański	Brzeźnica	Jabłonów	Jelenin, st. 19	66	67-13	punkt osadniczy	PŚ					
żagański	Brzeźnica	Brzeźnica	Brzeźnica, st. 32	67	67-13	śląd osadniczy śląd osadniczy śląd osadniczy śląd osadniczy	EB OWR WŚ PŚ	k. łżycka				
żagański	Brzeźnica	Brzeźnica	Brzeźnica, st. 33	68	67-13	punkt osadniczy punkt osadniczy	EB pradzieje	k. łżycka				
żagański	Brzeźnica	Brzeźnica	Brzeźnica, st. 34	69	67-13	śląd osadniczy śląd osadniczy	WŚ PŚ					
żagański	Brzeźnica	Wrzesiny	Brzeźnica, st. 35	70	67-13	punkt osadniczy punkt osadniczy	WŚ PŚ					
żagański	Brzeźnica	Wrzesiny	Wrzesiny, st. 1	71	67-13	śląd osadniczy	EK					archiwalne
żagański	Brzeźnica	Wrzesiny	Wrzesiny, st. 3	72	67-13	osada śląd osadniczy	OWR PŚ					
żagański	Brzeźnica	Wrzesiny	Wrzesiny, st. 2	73	67-13	osada śląd osadniczy śląd osadniczy śląd osadniczy	Ha Lt pradzieje PŚ	k. łżycka				
żagański	Brzeźnica	Wrzesiny	Wrzesiny, st. 4	74	67-13	śląd osadniczy	PŚ					
żagański	Brzeźnica	Wrzesiny	Wrzesiny, st. 5	75	67-13	śląd osadniczy punkt osadniczy	EB PŚ/NŻ	k. łżycka				
żagański	Brzeźnica	Wrzesiny	Wrzesiny, st. 6	76	67-13	punkt osadniczy	PŚ					
żagański	Brzeźnica	Wrzesiny	Wrzesiny, st. 7	77	67-13	punkt osadniczy	PŚ					

żagański	Brzeźnica	Chotków/ Wrzesiny	Wrzesiny, st. 8	78	67-13	śląd osadniczy śląd osadniczy	pradzieje PŚ					
żagański	Brzeźnica	Wrzesiny	Wrzesiny, st. 9	79	67-13	punkt osadniczy	PŚ/NŻ					
żagański	Brzeźnica	Wrzesiny	Wrzesiny, st. 10	80	67-13	punkt osadniczy	PŚ/NŻ					
żagański	Brzeźnica	Chotków	Wrzesiny, st. 11	81	67-13	punkt osadniczy	PŚ					
żagański	Brzeźnica	Chotków	Wrzesiny, st. 12	82	67-13	punkt osadniczy	PŚ					
żagański	Brzeźnica	Wrzesiny	Wrzesiny, st. 13	83	67-13	punkt osadniczy	PŚ					
żagański	Brzeźnica	Wrzesiny	Wrzesiny, st. 14	84	67-13	punkt osadniczy	PŚ					
żagański	Brzeźnica	Chotków	Chotków, st. 8	85	67-13	osada osada osada śląd osadniczy	Ha/Lt Ha/Lt pradzieje PŚ	k. pomorska k. pomorska				
żagański	Brzeźnica	Chotków	Chotków, st. 9	86	67-13	punkt osadniczy punkt osadniczy śląd osadniczy	EB Ha/Lt PŚ	k. łużycka k. pomorska				
żagański	Brzeźnica	Chotków	Chotków, st. 10	87	67-13	śląd osadniczy śląd osadniczy śląd osadniczy	pradzieje WŚ PŚ					
żagański	Brzeźnica	Jabłonów	Jabłonów	88	67-13	znalezisko luźne	brak danych					archiwalne
żagański	Brzeźnica	Jabłonów	Jabłonów	89	67-13	brak danych	WEB/ŚEB					archiwalne
żagański	Brzeźnica	Wrzesiny	Wrzesiny	90	67-13	znalezisko luźne	EK					archiwalne
żagański	Brzeźnica	Wrzesiny	Wrzesiny	91	67-13	znalezisko luźne	EK					archiwalne
żagański	Brzeźnica	Wrzesiny	Wrzesiny	92	67-13	brak danych	EK					archiwalne
żagański	Brzeźnica	Karczówka	Karczówka	93	67-13	znalezisko luźne	neolit					archiwalne
żagański	Brzeźnica	Karczówka	Karczówka	94	67-13	brak danych	brak danych					archiwalne
żagański	Brzeźnica	Karczówka	Karczówka	95	67-13	brak danych	EB					archiwalne
żagański	Brzeźnica	Karczówka	Karczówka	96	67-13	brak danych	ŚR					archiwalne

żagański	Brzeźnica	Karczówka	Karczówka	97	67-13	brak danych	ŚR					archiwalne
żagański	Brzeźnica	Karczówka	Karczówka	98	67-13	znalezisko luźne	brak danych					archiwalne
żagański	Brzeźnica	Karczówka	Karczówka	99	67-13	cmentarzysko kurhanowe	brak danych					archiwalne
żagański	Brzeźnica	Karczówka	Karczówka	100	67-13	brak danych	brak danych					archiwalne
żagański	Brzeźnica	Brzeźnica	Brzeźnica, st. 36	101	67-13	wał	pradzieje/ WŚ					
żagański	Brzeźnica	Wrzesiny	Wrzesiny, st. 15	104	67-13	miejsce po wieży rycerskiej	XIV-XV w.					archiwalne
żagański	Brzeźnica	Chotków	Chotków, st. 1	1	67-14	cmentarzysko osada ślad osadniczy osada	EB/Ha Ha/Lt neolit EB/Ha	k. lużycka k. pomorska k. lużycka				
żagański	Brzeźnica	Chotków	Chotków, st. 2	2	67-14	punkt osadniczy punkt osadniczy	Lt OWR	k. pomorska				archiwalne
żagański	Brzeźnica	Chotków	Chotków, st. 3	3	67-14	cmentarzysko ślad osadniczy ślad osadniczy ślad osadniczy	Lt OWR pradzieje PŚ	k. pomorska				
żagański	Brzeźnica	Chotków	Chotków, st. 4	4	67-14	ślad osadniczy ślad osadniczy	EK PŚ/NŻ					
żagański	Brzeźnica	Chotków	Chotków, st. 5	5	67-14	ślad osadniczy cmentarzysko cmentarzysko cmentarzysko ślad osadniczy punkt osadniczy ślad osadniczy	EK EB Ha/Lt OWR pradzieje PŚ	k. lużycka k. pomorska k. lużycka				
żagański	Brzeźnica	Chotków	Chotków, st. 6	6	67-14	ślad osadniczy punkt osadniczy osada punkt osadniczy punkt osadniczy ślad osadniczy	EK EB Ha/Lt Ha pradzieje PŚ/NŻ	k. lużycka k. pomorska k. lużycka				

żagański	Brzeźnica	Chotków	Chotków, st. 7	7	67-14	osada punkt osadniczy śląd osadniczy	Ha/Lt Ha PŚ/NŻ	k. pomorska				
żagański	Brzeźnica	Chotków	Chotków, st. 11	8	67-14	punkt osadniczy punkt osadniczy śląd osadniczy śląd osadniczy śląd osadniczy	Ha/Lt pradzieje PŚ OWR	k. pomorska k. łżycka				
żagański	Brzeźnica	Chotków	Chotków, st. 12	9	67-14	punkt osadniczy śląd osadniczy	pradzieje PŚ/NŻ					
żagański	Brzeźnica	Chotków	Chotków, st. 13	10	67-14	osada śląd osadniczy	Ha PŚ/NŻ	k. łżycka				
żagański	Brzeźnica	Chotków	Chotków, st. 14	11	67-14	punkt osadniczy	PŚ					
żagański	Brzeźnica	Chotków	Chotków, st. 15	12	67-14	śląd osadniczy śląd osadniczy	pradzieje PŚ					
żagański	Brzeźnica	Chotków	Chotków, st. 16	13	67-14	punkt osadniczy	PŚ					
żagański	Brzeźnica	Chotków	Chotków, st. 17	14	67-14	śląd osadniczy śląd osadniczy	pradzieje PŚ/NŻ					
żagański	Brzeźnica	Chotków	Chotków, st. 18	15	67-14	śląd osadniczy śląd osadniczy	WŚ PŚ/NŻ					
żagański	Brzeźnica	Chotków	Chotków, st. 19	16	67-14	osada śląd osadniczy	Ha PŚ	k. łżycka				
żagański	Brzeźnica	Chotków	Chotków, st. 20	17	67-14	gródek stożkowaty pałac	PŚ NZ					
żagański	Brzeźnica	Chotków	Chotków, st. 21	18	67-14	śląd osadniczy punkt osadniczy	WŚ PŚ					
żagański	Brzeźnica	Chotków	Chotków, st. 22	19	67-14	śląd osadniczy śląd osadniczy	WŚ PŚ					
żagański	Brzeźnica	Chotków	Chotków, st. 23	20	67-14	punkt osadniczy punkt osadniczy punkt osadniczy punkt osadniczy	EB pradzieje WŚ PŚ					

żagański	Brzeźnica	Chotków	Chotków, st. 24	21	67-14	śląd osadniczy śląd osadniczy śląd osadniczy punkt osadniczy	EK EB pradzieje PŚ	k. lużycka				
żagański	Brzeźnica	Chotków	Chotków, st. 25	22	67-14	śląd osadniczy śląd osadniczy	pradzieje PŚ					
żagański	Brzeźnica	Chotków	Chotków, st. 26	23	67-14	śląd osadniczy śląd osadniczy punkt osadniczy	EB WŚ PŚ	k. lużycka				
żagański	Brzeźnica	Chotków	Chotków, st. 27	24	67-14	śląd osadniczy śląd osadniczy śląd osadniczy śląd osadniczy	EB Ha pradzieje PŚ	k. lużycka k. lużycka				
żagański	Brzeźnica	Chotków	Chotków, st. 28	27	67-14	śląd osadniczy	PŚ/NŻ					
żagański	Brzeźnica	Chotków	Jelenin, st. 36	47	67-14	punkt osadniczy śląd osadniczy	PŚ	k. lużycka				
żagański	Brzeźnica	Chotków	Stypulów, st. 12	68	67-14	osada	Ha	k. lużycka				
żagański	Brzeźnica	Chotków	Stypulów, st. 14	70	67-14	śląd osadniczy śląd osadniczy	Ha PŚ	k. lużycka				
żagański	Brzeźnica	Chotków	Chotków	85	67-14	znalezisko luźne	EK					archiwalne
żagański	Brzeźnica	Chotków	Chotków	86	67-14	brak danych	neolit					archiwalne
żagański	Brzeźnica	Chotków	Chotków	87	67-14	brak danych	EB					archiwalne
żagański	Brzeźnica	Chotków	Chotków	88	67-14	cmentarzysko	Ha					archiwalne
żagański	Brzeźnica	Chotków	Chotków	89	67-14	brak danych	PŚ					archiwalne
żagański	Brzeźnica	Chotków	Chotków	90	67-14	siedziba rycerska	PŚ					archiwalne
żagański	Brzeźnica	Chotków	Chotków	91	67-14	siedziba rycerska	PŚ					archiwalne
żagański	Brzeźnica	Chotków	Chotków	92	67-14	siedziba rycerska	PŚ					archiwalne
żagański	Brzeźnica	Chotków	Chotków	93	67-14	cmentarzysko	brak danych					archiwalne
żagański	Brzeźnica	Chotków	Chotków	94	67-14	cmentarzysko	brak danych					archiwalne

żagański	Brzeźnica	Chotków	Chotków	95	67-14	cmentarzysko	brak danych					archiwalne
żagański	Brzeźnica	Chotków	Chotków	96	67-14	brak danych	brak danych					archiwalne
żagański	Brzeźnica	Chotków	Chotków, st. 29	114	67-14	miejsce po kościele ewangelickim	XIX w.					
żagański	Brzeźnica	Chotków	Chotków, st. 30	115	67-14	siedziba rycerska	2 poł. XIV - XV w.					zaktualizować kartę o nr stanowiska i lokalizację
żagański	Brzeźnica	Jabłonów	Dzietrzychowice, st. 4	42	68-13	cmentarzysko	EB/Ha	k. luzicka				archiwalne

8.5. Stan zachowania zabytków archeologicznych oraz istotne zagrożenia dla zabytków archeologicznych

Na terenie gminy znajdują się 293 stanowiska. W większości są to ślady i punkty osadnicze z epoki kamiennej, epoki brązu, okresu rzymskiego, wczesnego i późnego średniowiecza oraz cmentarzyska ciałopalne kultury łużyckiej z epoki brązu. W dużej części to miejsca luźnych znalezisk, przede wszystkim fragmentów ceramiki, uzyskanych w wyniku prowadzonych od 1978 roku badań powierzchniowych w ramach programu Archeologiczne Zdjęcia Polski, który ma służyć tworzeniu krajowej i wojewódzkiej ewidencji zabytków archeologicznych i prowadzeniu wszelkich działań konserwatorskich w tym zakresie. W większości stanowiska archeologiczne nie są eksponowane w terenie, ale posiadają dużą wartość poznawczą. Wszystkie objęte są ochroną konserwatorską poprzez umieszczenie ich w strefach ochrony konserwatorskiej. Najlepiej zachowane są stanowiska archeologiczne położone na terenach niezabudowanych, nieużytkach oraz terenach zalesionych. Ciekawym ziemnym obiektem archeologicznym są Wały Śląskie, stanowiące element zapory granicznej księstwa glogowskiego, wznoszone w XIV-XV w. w miejscach, gdzie granica nie mogła być dostatecznie chroniona w sposób naturalny – rowy, rzeki, mokradła. Stanowią one budowlę ziemną ułożoną w pas potrójnych równoległych nasypów, biegnącą odcinkami w woj. lubuskim i dolnośląskim. Jest to najdłuższy ziemny zabytek archeologiczny w Europie. Najlepiej zachowany odcinek wałów na terenie gminy biegnie w okolicy Przylasek i Stanowa. Dużym zagrożeniem dla stanowisk archeologicznych są inwestycje budowlane i przemysłowe (zwłaszcza rozwój budownictwa mieszkalnego i przemysłowego oraz budowa dróg), nielegalna eksploatacja piaskowni i żwirowni. Istotnym zagrożeniem jest również działalność rolnicza, zwłaszcza intensywna, głęboka orka (użytki rolne zajmują 59,3% powierzchni gminy Brzeźnica).

9. Charakterystyka i ocena stanu zachowania obiektów wpisanych do rejestru zabytków

Większość obiektów zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków na terenie gminy Brzeźnica jest własnością Kościoła, ich stan zachowania na ogół jest dobry, stan obiektów będących własnością prywatną jest zróżnicowany. Spośród obiektów sakralnych w najgorszym stanie znajduje się średniowieczny kościół parafialny p.w. Narodzenia NMP w Chotkowie, w którym w latach 2013 – 2014 prowadzono prace ratownicze, polegające na wzmocnieniu posadowienia i sklepień prezbiterium kościoła zagrożonego katastrofą budowlaną. W roku 2015 przeprowadzono prace, których celem było wzmocnienie drewnianej konstrukcji wieży kościoła. W 2019 roku wykonano drzwi do kościoła z zachowaniem elementów historycznych. W najbliższym czasie należy wzmocnić sklepienia nawy kościoła. Ponad 700-letni kościół kryje wiele tajemnic. W roku 2016 rozpoczęto prace konserwatorskie w prezbiterium, gdzie odkryto m.in. freski z XVI wieku w rewelacyjnym stanie zachowania, a w zakrystii odkryto nieznaną kryptę. Całkowita renowacja zabytku wymaga wielu lat prac konserwatorskich i budowlanych oraz olbrzymich nakładów finansowych. Dotychczasowe prace zostały sfinansowane w głównej mierze ze środków Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Lubuskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, Gminy Brzeźnica, Lubuskiego Urzędu Marszałkowskiego, Starostwa Powiatowego w Żaganiu, oraz z datków parafian. W ostatnich latach ze środków Unii Europejskiej, w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich wyremontowano dach i elewację kościoła parafialnego p.w. św. Andrzeja w Jabłonowie.

W roku 2017 przeprowadzono konserwację wielkoformatowego obrazu J. J. Knechtla „Św. Mikołaj” z ołtarza głównego. W 2018 roku wyremontowano schody przy wieży i zlikwidowano źródło zawilgocenia. W roku 2018 wykonano prace odwodnieniowe kościoła, a w 2019 wyremontowano zabytkowe organy oraz dach w kościele filialnym p.w. św. Mikołaja Biskupa w Stanowie. Ze środków własnych przy wsparciu Gminy Brzeźnica wyremontowano dach oraz odrestaurowano ścianę wschodnią kościoła filialnego we Wrzesinach, a w roku 2019 wykonano remont pokrycia dachowego z dachówki karpiówki. Mimo dobrego stanu zachowania kościoła filialnego p.w. św. Marcina w Wichowie, proboszcz parafii wykorzystuje dotacje gminy na bieżące remonty zabytku. W roku 2017 i 2018 wykonano prace konserwatorsko-restauracyjne przy ołtarzu głównym Mistra z Gościeszowic. Obecnie najbardziej zagrożonym zabytkiem sakralnym w gminie jest barokowy kościół parafialny p.w. św. Marii Magdaleny w Brzeźnicy. Przyczyną zagrożenia jest zdeformowana więźba dachowa kościoła, która powoduje pękanie sklepień nawy, co w konsekwencji może doprowadzić do katastrofy budowlanej. W roku 2019 wykonano remont polegający na stabilizacji ścian szczytowych i remont konstrukcji dachowej. Parafie pozyskują środki zewnętrzne na swoje obiekty, co dobrze rokuje na przyszłość w nowej perspektywie finansowej na lata 2014 - 2020. Również prywatni właściciele zabytków zaczynają korzystać z dostępnych środków zewnętrznych np. pozyskano dofinansowanie na prace ratownicze dwóch XVI - wiecznych bastii dworu w Chotkowie, które zostały uratowane przed zawaleniem. Obiekt nadal wymaga dużych nakładów przed jego udostępnieniem. Dużo lepiej wygląda sprywatyzowany XVIII - wieczny dwór opatów augustiańskich w Jabłonowie, który został wyremontowany i zaadaptowany na cele mieszkaniowe. Dużo gorzej wygląda zajazd z XIX w., obecnie budynek mieszkalny, w którym najpilniej należy wyremontować dach. Niestety ze względu na duży, kosztowny zakres prac właściciel bez wsparcia zewnętrznego nie będzie w stanie taki remont sfinansować. Wykonano również w kościołach w Karczówce witraże. W roku 2023 udało się pozyskać środki z „Polskiego Ładu” na remonty w kościele w Jabłonowie i Chotkowie. W roku 2024 Rada Powiatu Zagańskiego przyznała 20000 złotych na wykonanie wieńców żelbetonowych w kościele w Brzeźnicy.

10. Dziedzictwo niematerialne.

Bardzo ważną częścią dziedzictwa kulturowego są wartości niematerialne, do których należą tradycje i przekazy ustne, sztuki widowiskowe i tradycje muzyczne, zwyczaje, rytuały i obrzędy świąteczne, wiedza i praktyki dotyczące przyrody i wszechświata, umiejętności związane z rzemiosłem tradycyjnym. Ziemia lubuska to teren, na którym po II wojnie światowej spłotyły się różne tradycje kulturowe. Ludność zasiedlająca gminę pochodziła z różnych stron Polski oraz Kresów Wschodnich. Dominującą grupą osadniczą w gminie, stanowili przybysze z Bukowiny, terenów należących obecnie do Ukrainy i Rumunii. Swoją odrębność podkreślali głównie strojem, gwarą i zwyczajami. Górale czadeccy osiedlali się zazwyczaj w zwartych grupach, zasiedlili przede wszystkim Stanów, Marcinów, Brzeźnicę i Przylaski. W celu zachowania i przekazywania młodemu pokoleniu tradycji przodków pod koniec lat 70. ubiegłego wieku w Brzeźnicy został utworzony zespół folklorystyczny „Watra”, którego największą troską jest zachowanie autentyczności kultury górali czadeckich i wysokiego poziomu artystycznego. Za przykładem Brzeźnicy w innych miejscowościach gminy, a także w gminach ościennych powstały kolejne zespoły górali czadeckich m.in. w Wichowie powstały zespoły „Wichowianki”, „Źródło” i „Syrba”, w miejscowości Stanów zespół „Stanowianie” oraz najcenniejszy, skupiający dzieci i młodzież „Mała Watra”. Zespoły występują na scenach całego kraju, ale także na festiwalach zagranicznych, na swoim koncie posiadają wiele nagród i wyróżnień. Swoistym przeżądłem

kultury górali czadeckich jest odbywający się w Brzeźnicy cyklicznie od wielu lat festyn „W Maju na Pasionku” .

11. Obszary największe zagrożenia dla zabytków w gminie.

Z punktu widzenia ochrony konserwatorskiej bardzo ważną rolę pełni miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego gminy. Brak planu zagospodarowania przestrzennego dla całej gminy oraz brak szczegółowych zapisów w opracowanym dla miejscowości Brzeźnica mpzp może spowodować daleko idące przekształcenia przestrzenne, materiałowe i architektoniczne. Emisje gazów, zanieczyszczeń atmosferycznych, to następna z przyczyn degradujących elewacje pokryte tynkami tradycyjnymi. Dużym problemem jest samowola budowlana, dowolne przerabianie, poprawianie budynków z naruszeniem wszelkich zasad, którym poddana jest substancja zabytkowa. Likwidacja oryginalnych elementów dekoracji architektonicznej, zdobionej stolarki okiennej i drzwiowej, wprowadzanie współczesnych materiałów, odwadnianie obiektów zabytkowych bez przeprowadzenia stosownych badań i uzgodnień z nadzorem konserwatorskim, prowadzi do degradacji pojedynczych obiektów, a także całych obszarów starej zabudowy. Powodem istniejącej sytuacji jest niska świadomość społeczna znaczenia opieki nad zabytkami, a przede wszystkim, brak możliwości sfinansowania prac budowlanych czy też konserwatorskich przy obiektach zabytkowych przez ich właścicieli.

12. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń.

Dla potrzeb lepszej diagnozy stanu istniejącego w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego oraz sformułowania priorytetów działań władz samorządowych opracowano analizę SWOT. Jest ona narzędziem diagnostycznym, opartym o zestawienie takich cech jak: Strengths – silne strony, Weaknesses – słabe strony, Opportunities – szanse, Threats – zagrożenia.

SILNE STRONY

- ogólny dobry stan zabytków sakralnych,
- ustalony stan własnościowy obiektów zabytkowych,
- dobre położenie geograficzne i terytorialne gminy – bliskość granicy z Niemcami,
- dobre warunki do rozwoju turystyki, liczna sieć funkcjonujących szlaków turystyki pieszej i rowerowej.
- rosnące zainteresowanie właścicieli zabytków rewaloryzacją i ochroną obiektów zabytkowych,
- wzrost poziomu wiedzy o historii regionu i promowanie tradycji oraz regionalizmu,
- poprawa możliwości finansowania ochrony i opieki nad zabytkami,
- organizacja imprez kulturalnych.

SŁABE STRONY

- brak miejscowego planu zagospodarowania dla całej gminy,
- niska świadomość społeczna znaczenia opieki nad zabytkami,
- samowole budowlane oraz niewłaściwie prowadzone remonty obiektów zabytkowych,
- niedostateczne zabezpieczenie antywłamaniowe i antypożarowe obiektów zabytkowych,
- wysokie koszty rewaloryzacji zabytków,
- słaba promocja oraz edukacja dotycząca walorów środowiska kulturowego,
- zniszczenie infrastruktury dawnych majątków ziemskich.

SZANSE

- możliwość pozyskiwania środków finansowych z różnych źródeł,
- wzrost zainteresowania samorządów dziedzictwem kulturowym, w tym jego ochroną i udostępnianiem w ofercie turystycznej,
- edukacja w kierunku poszanowania zabytków i ich prawidłowej ochrony,
- wzmocnienie tożsamości lokalnej i regionalnej, aktywizacja społeczności lokalnych,
- promocja produktów tradycyjnych i regionalnych, wpisanie ich w działania na rzecz potencjału turystycznego.

ZAGROŻENIA

- brak wystarczających środków finansowych na prace konserwatorskie i remontowe przy obiektach zabytkowych,
- nieprofesjonalne prowadzone remonty i adaptacje wnętrz przy użyciu materiałów nie zawsze korespondujących z zabytkowym charakterem,
- brak właściwych zapisów w dokumentach planistycznych,
- niedostatecznie rozwinięta edukacja na temat wielonarodowego dziedzictwa historycznego regionu,
- małe zainteresowanie młodszych pokoleń dorobkiem kulturowym regionu.

13. Kierunki działań dla realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami.**13.1. Gminna ewidencja zabytków**

Ochrona zabytków zlokalizowanych na terenach gmin należy do obowiązków samorządu lokalnego. O zadaniach stojących przed organami administracji publicznej (m.in. zarządami gmin), mówi art. 4 Ustawy z dnia 17 września 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Gminy m.in. mają dbać o: „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie” oraz zapobiegać „zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków”. Jednym z obowiązków nałożonych przez ustawę na gminy jest: uwzględnienie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska. Realizacji tego zadania ma służyć gminna ewidencja zabytków. Wójt prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy. W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru,
- 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków,
- 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Karty adresowe zawierają następujące informacje: nazwa zabytku, lokalizacja zabytku (adres), czas powstania, przynależność administracyjna, formy ochrony, krótka charakterystyka funkcji, opracowanie karty adresowej (autor, data i podpis), dokumentacja fotograficzna.

Gminna ewidencja zabytków nieruchomych będzie podlegała okresowej aktualizacji poprzez:

- wprowadzaniu do gminnej ewidencji zabytków zmian wynikających z rozbiórek, modernizacji i remontów obiektów,

- wprowadzaniu do gminnej ewidencji zabytków zmian dotyczących stosunków własnościowych,
- wykreślanie z ewidencji zabytków nieruchomości obiektów, które zostały rozebrane, gruntownie przebudowane i utraciły już cechy zabytkowe, uzupełnianie o zmiany stanu prawnego obiektu, jak aktualne formy ochrony w porozumieniu z konserwatorem zabytków.

13.2. Edukacja i promocja w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego

- 1) Włączenie tematyki ochrony dóbr kultury do zajęć szkolnych w szkołach podstawowych prowadzonych przez gminę.
- 2) Organizowanie w ramach zajęć szkolnych wycieczek krajoznawczych, prezentacja najcenniejszych obiektów zabytkowych i ich historii.
- 3) Publikacja materiałów dotyczących ochrony zabytków i opieki nad zabytkami w prasie lokalnej, w materiałach promocyjnych oraz na stronie internetowej gminy.
- 4) Ustalenie z właścicielami obiektów zabytkowych możliwości i zasad ich udostępniania dla celów turystycznych.
- 5) Udział w szkoleniach i konferencjach poświęconych ochronie dziedzictwa kulturowego.
- 6) Współpraca z organizacjami pozarządowymi i instytucjami w zakresie popularyzacji ochrony dziedzictwa kulturowego.
- 7) Organizacja i wspieranie ogłaszanych konkursów, wystaw i innych działań edukacyjnych na rzecz dziedzictwa kulturowego.

13.3. Działania w zakresie poprawy stanu zachowania dziedzictwa kulturowego

- 1) Informowanie właścicieli zabytków o możliwościach pozyskania środków na odnowę zabytków.
- 2) Dotowanie ze środków budżetu Gminy Brzeźnica prac konserwatorskich i robot budowlanych przy obiektach zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków położonych na terenie gminy Brzeźnica.
- 3) Merytoryczna pomoc właścicielom obiektów zabytkowych w tworzeniu wniosków aplikacyjnych o środki na odnowę zabytków.

13.4. Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami

- 1) Wspieranie inicjatyw związanych z obsługą ruchu turystycznego,
- 2) Promocja szkolnictwa zawodowego w zakresie konserwacji zabytków i zawodów Dziennik Urzędowy Województwa Lubuskiego – 52 – Poz. 2190 zanikających, np. kamieniarstwo, snycerstwo, kowalstwo, ludwisarstwo,
- 3) Prowadzenie prac porządkowych przy zabytkowych założeniach zieleni (parki, cmentarze) w ramach programu aktywizacji osób bezrobotnych,
- 4) Współpraca z urzędami pracy w zakresie szkolenia osób bezrobotnych w rzemiosłach związanych z tradycyjną sztuką budowlaną.

14. Instrumentarium realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami.

Zadania określone w Programie Opieki nad Zabytkami Gminy Brzeźnica będą wykonywane przy pomocy:

- 1) instrumentów prawnych wynikających z przepisów ustawowych, obejmujących m.in. wykonywanie decyzji administracyjnych wojewódzkiego konserwatora zabytków, wnioskowanie o wpis do rejestru zabytków, znakowanie obiektów zabytkowych, uchwały Rady Gminy (miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego)
- 2) instrumentów finansowych polegających m.in. udzielaniu dotacji na finansowaniu prac konserwatorskich, remontowych i archeologicznych przy zabytkach, wpisanych do rejestru zabytków w gminie,
- 3) instrumentów koordynacji oznaczających współdziałanie w zakresie realizacji projektów i programów dot. ochrony dziedzictwa kulturowego zapisanych w krajowych, wojewódzkich, powiatowych i gminnych strategiach, planach rozwoju lokalnego itp. współpraca z ośrodkami naukowymi i akademickimi, współpraca z zainteresowanymi Gminami, organizacjami pozarządowymi i wyznaniowymi, w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami,
- 4) instrumentów społecznych obejmujących między innymi działania promocyjne, współdziałanie z organizacjami społecznymi i społecznymi opiekunami zabytków, tworzenie świadomości potrzeby istnienia i ochrony dziedzictwa kulturowego w lokalnej społeczności,
- 5) instrumentów kontrolnych obejmujących m.in. monitoring stanu zachowania dziedzictwa kulturowego (głównie stanu technicznego obiektów zabytkowych), prowadzonych pracach konserwatorskich i remontowych, okresowe sprawozdania z realizacji niniejszego programu.

15. Monitoring działania gminnego programu opieki nad zabytkami.

Zgodnie z art. 87 ust. 5 ustawy z dnia 23 lipca o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wójt gminy zobowiązany jest do sporządzania co 2 lata sprawozdania z realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami. Sprawozdanie to przedstawiane jest Radzie Gminy. Po 4 latach program powinien zostać zaktualizowany i ponownie przyjęty przez radę gminy. Do wykonania powyższego zadania utworzony zostanie zespół koordynujący, monitorujący niniejszy program poprzez:

- a) analizę i ocenę przebiegu realizacji,
- b) analizę i ocenę stopnia uzyskanych efektów.

Wykonanie sprawozdania powinno być poprzedzone oceną poziomu realizacji gminnego programu uwzględniającą:

- a) wykonanie zadań przyjętych do realizacji w okresie czteroletnim obowiązywania programu opieki nad zabytkami,
- b) efektywność ich wykonania.

Dla założonych działań przyjęte zostaną m.in. następujące kryteria oceny realizacji programu:

- procentowy poziom wydatków budżetu gminy na ochronę i opiekę nad zabytkami,
- wartość pozyskanych środków finansowych na ochronę zabytków ze źródeł zewnętrznych,
- liczba szkoleń i konferencji propagujących wiedzę na temat dziedzictwa kulturowego regionu,
- liczba utworzonych szlaków turystycznych, ścieżek dydaktycznych,

- liczba publikacji, folderów i przewodników poświęconych problematyce dziedzictwa kulturowego,
- liczba zrealizowanych konkursów, wystaw, działań edukacyjnych związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego,

Fragment zachowanego skrzydła tryptyku Mistrza z Gościeszowic (XV w.) z kościoła parafialnego p.w. Narodzenia NMP w Chotkowie (po konserwacji - dotacja WLKZ), obecnie (tymczasowo) eksponowane w kościele parafialnym p.w. Marii Magdaleny w Brzeżnicy. (Fot. Pracownia Konserwacji - Toruń)

16. Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami.

Zgodnie z art. 71 ust. 1 ustawy opieka nad zabytkami, w tym finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych spoczywa na osobie fizycznej lub jednostce organizacyjnej posiadającej tytuł prawny do zabytku. Z uwagi na wysokie koszty związane z tego typu pracami, osoba fizyczna, jednostka samorządu terytorialnego lub inna jednostka organizacyjna, będąca właścicielem bądź posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru albo posiadająca taki zabytek w trwałym zarządzie, może ubiegać się o udzielenie dotacji celowej z budżetu państwa na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy tym zabytku.

Dotacja na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru może być udzielona przez:

1. Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Zasady finansowania opieki nad zabytkami określa ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (tj.Dz. U. z 2024 r., poz. 1292). Szczegółowe uregulowania w tym zakresie zawiera Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 6 czerwca 2005 r. w sprawie udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. 2022, poz.2053). Program operacyjny *DZIEDZICTWO KULTUROWE* realizowany jest w ramach corocznie ogłaszanych priorytetów. Witryna internetowa: www.mkidn.gov.pl

2. *Lubuskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Zielonej Górze* ze środków finansowych z budżetu państwa w części, której dysponentem jest Wojewoda Lubuski. Dotacja może być udzielona na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (art. 74 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami). Witryna internetowa: www.lwkz.pl

3. *Urzędu Marszałkowskiego Województwa Lubuskiego w Zielonej Górze* Zasady udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków położonych na obszarze województwa lubuskiego określone zostały w Uchwale Nr XXXI/296/12 Sejmiku Województwa Lubuskiego z dnia 22 października 2012 r. Witryna internetowa: www.lubuskie.pl

4. *Fundusz Kościelny*

Dysponentem funduszu jest Ministerstwo Administracji i Cyfryzacji. Stanowi on formę dofinansowania o bardzo zawężonym zakresie prac oraz zawężonej liście beneficjentów mogących z niego skorzystać. Dotacje z Funduszu Kościelnego są udzielane wyłącznie na remonty i konserwację zabytkowych obiektów o charakterze sakralnym na wykonywanie podstawowych prac zabezpieczających sam obiekt (w szczególności remonty dachów, stropów, ścian i elewacji, osuszanie i odgrzybianie, izolację, remonty i wymianę zużytej stolarki okiennej i drzwiowej, instalacji elektrycznej, odgromowej, przeciwwłamaniowej i przeciwpożarowej itp.).

Z Funduszu nie finansuje się remontów i konserwacji obiektów towarzyszących (takich jak np.: dzwonnice wolnostojące, krzyże) ruchomego wyposażenia obiektów sakralnych (takich jak np.: obrazy, ikonostasy, stalle, epitafia, szaty i naczynia liturgiczne, instrumenty muzyczne, dzwony) oraz otoczenia świątyni, a także stałych elementów wystroju wnętrz (takich jak np.: polichromie, freski, witraże i posadzki).

5. *Środki samorządu terytorialnego*

Samorząd Powiatu Żagańskiego udziela dotacji celowych na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, znajdujących się na terenie powiatu żagańskiego. Zasady udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków lub znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków, położonych na terenie powiatu żagańskiego zawiera Uchwała Nr XLI.5.2023 Rady Powiatu Żagańskiego z dnia 29 listopada 2023 roku.

Witryna internetowa: www.powiatzaganski.pl

Fragment sklepienia prezbiterium kościoła parafialnego p.w. Narodzenia NMP w Chotkowie po pracach konserwatorskich wykonanych w 2016 r. – dotacja MKIDN (Fot. M. K.)